

Att stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem

En litteraturstudie

Sofie Rikberg

Examensarbete
Utbildningsprogrammet för det sociala området

2012

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	3522
Författare:	Sofie Rikberg
Arbetets namn:	Att stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem: En litteraturstudie
Handledare (Arcada):	Åsa Rosengren
Uppdragsgivare:	Förbundet De Utvecklingsstördas Vål (FDUV)
<p>Sammandrag:</p> <p>Idag strävas det efter att barn med lindrigare former av autism så långt som möjligt skall integreras i daghem. På grund av de svårigheter som barnet med autism har löper det risk att bli utanför gemenskapen på daghemmet. Jag har valt att i form av en litteraturstudie beskriva hur de professionella kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem och därmed främja möjligheterna till social inklusion. I studien har jag tagit fasta på följande frågeställning: Hur kan professionella forma verksamheten på daghemmet för att barn med autism skall kunna vara en del av gemenskapen? Enligt resultatet finns det flera faktorer som kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem. De professionella kan stärka barnets delaktighet med hjälp av barnspecifika insatser som träning av kommunikation och social interaktion. De professionella kan även stärka barnets delaktighet genom att forma verksamheten på daghemmet utgående från barnets behov och förutsättningar. Utformningen av miljön inverkar på barnets möjligheter till delaktighet. Stöd och åtgärder i miljön är till för att stöda inlärningen i vardagen. En lärande miljö kan skapas via struktur, vilket kan uppnås med hjälp av rutiner, bilder, scheman och strukturerat arbetssätt. Resultatet visar också att samarbete med barnets föräldrar är viktigt för att kunna forma så ändamålsenliga stödåtgärder och insatser som möjligt. Eftersom föräldrarna känner barnet bäst, kan de fungera som erfarenhetsexperter och kan därför ses som en resurs. Föräldrarna kan även fungera som medtränare åt barnet. Genom att de professionella tar dessa faktorer i betraktande när verksamheten på daghemmet planeras, stärks därmed barnets delaktighet på daghemmet.</p>	
Nyckelord:	Barn, autism, daghem, stöd, delaktighet, social inklusion
Sidantal:	53
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	11.12.2012

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Degree Programme for Social Services
Identification number:	3522
Author:	Sofie Rikberg
Title:	To increase the participation of children with autism in daycare: A literature review
Supervisor (Arcada):	Åsa Rosengren
Commissioned by:	Förbundet De Utvecklingsstördas Vål (FDUV)
<p>Abstract:</p> <p>Nowadays it is more common that children with slight autism as far as possible are integrated in general daycare. The fact that the children with autism have difficulties makes it a challenge for them to participate in activities and enhances the risks to be left outside of the fellowship in the daycare. This degree thesis was a literature review with the purpose to increase knowledge about how the professionals at daycare centers could be able to increase the participation of the child with autism. Social inclusion would also be enhanced through the participation. The research question was: how can the professionals organize the daycare activities to enable the child with autism to be a part of the fellowship? The result of this study showed factors that can increase the participation of the child with autism. According to the result there are interventions to facilitate communication and social interaction in order to increase the children's skills and abilities to interact with their surroundings. Environmental arrangements are needed. Development of daily routines, time delay, and structured work system as an organizational structure will enhance participation by the child with autism. The result of the study shows that parents also play a central role in their child's intervention. The parents of the child can be seen as experts of experience. Parents can also work as co trainers. When planning the activities for the daycare center and paying attention to these factors, the professionals enhance the child's possibilities to become a part of the fellowship at the daycare center.</p>	
Keywords:	Children, autism, daycare, support, participation, social inclusion
Number of pages:	53
Language:	Swedish
Date of acceptance:	11.12.2012

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
2	BAKGRUND	2
2.1	Barns rätt till delaktighet och social inklusion	2
2.2	Barn med autism på daghem och deras behov av stöd	3
2.2.1	<i>Allmänna drag hos barn med autism</i>	4
2.3	Socialpedagogiskt perspektiv	9
2.3.1	<i>Socialpedagogiska utgångspunkter och arbetssätt</i>	9
2.3.2	<i>Daghemmet – en socialpedagogisk arena</i>	10
3	PROBLEMFÖRMULERING OCH SYFTE	18
3.1	Syfte och frågeställning	18
3.2	Avgränsning	19
3.3	Arbetslivsrelevans	19
4	METOD	20
4.1	Val av metod	20
4.2	Datainsamling	22
4.2.1	<i>Urvalskriterier</i>	22
4.2.2	<i>Tillvägagångssätt</i>	23
4.3	Analys av material	25
4.4	Forskningsetiska överväganden	26
5	RESULTAT OCH ANALYS	27
5.1	Barnspecifika insatser	28
5.1.1	<i>Träning av kommunikation</i>	28
5.1.2	<i>Träning av sociala färdigheter</i>	30
5.2	Miljön på daghemmet	31
5.2.1	<i>Struktur på daghemmet</i>	32
5.3	Samarbete med barnets föräldrar	33
5.3.1	<i>Familjecentrering</i>	34
5.3.2	<i>Föräldrar som medtränare</i>	35
5.4	Sammanfattning av resultat och analys	36
6	DISKUSSION	37
6.1	Resultatdiskussion	38
6.1.1	<i>Kompetens för socialt deltagande</i>	38
6.1.2	<i>Utformande av en stödjande miljö</i>	40

6.1.3	<i>Familjen som resurs och erfarenhetsexpert</i>	41
6.2	Metoddiskussion.....	43
6.2.1	<i>Datainsamlingsprocessen</i>	43
6.3	Konklusion.....	46
6.4	Förslag till fortsatt forskning	49
	KÄLLOR	50
	BILAGOR	54

Figurer

Figur 1 Delaktighetens sex aspekter enligt Janson (2005)	15
Figur 2 Resultatöversikt	37
Figur 3 Stärkt delaktighet hos barn med autism på daghem	46

1 INLEDNING

Idag strävas det efter att barn med funktionshinder skall integreras i daghem för att de skall ha möjlighet att växa upp i närmiljön tillsammans med jämnåriga (Stakes 2005:40). För att barn med funktionshinder skall kunna bli socialt inkluderade och delaktiga i verksamheten krävs extra stöd och insatser. Begränsningar som funktionshindret medför gör att barnet löper risk för att bli utanför gemenskapen om verksamheten på daghemmet inte är anpassad (Bromark 2009). För att göra barnet med funktionshinder delaktigt och stöda möjligheterna till social inklusion ställs det krav på de professionella att kunna planera och forma verksamheten så att den är mångsidig och passar enskilda behov i gruppen. (Madsen 2006;197,212)

I detta examensarbete kommer jag att presentera och ge exempel på hur professionella kan bygga upp daghemsverksamheten så att den passar för barn med lindrigare former av autism. Jag kommer att i form av en litteraturstudie beskriva hur professionella kan stärka delaktigheten hos barnet med autism. På daghemmet är det de professionella som formar barnens vardag och som kan påverka graden av delaktighet hos barnen (Eriksson 2009:204). Ju mer kunskap och större kompetens de professionella har desto lättare är det att utveckla en miljö som möjliggör delaktighet och social inklusion.

Mitt intresse för detta ämne motiveras också av att jag själv har arbetat en del med personer med funktionshinder. Jag har under dessa år kommit att reflektera över hur viktigt det är att ha möjlighet till att vara delaktig i sin egen vardag. Att redan som barn få vara en del av gemenskapen, skapar allt från självförtroende till socialkompetens och ger framför allt en positiv upplevelse som står som grund för det fortsatta livet.

2 BAKGRUND

I detta kapitel kommer jag att lyfta fram Finlands grundlag och internationella dokument eftersom dessa tar upp barns rätt till delaktighet och social inklusion. Jag kommer även att redogöra för barn med autism på daghem och deras behov av stöd, för att ge förståelse för hur hurdana stödåtgärder och insatser de är i behov av. Som kunskapsgrund för detta arbete ligger socialpedagogiska utgångspunkter och jag kommer att ur ett socialpedagogiskt perspektiv redogöra för vad social inklusion och delaktighet innebär.

2.1 Barns rätt till delaktighet och social inklusion

Det finns flera dokument som lyfter fram rätten till delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Enligt Finlands grundlag 1999/731, § 6 bör alla människor behandlas lika, oavsett funktionsnedsättning eller hälsotillstånd. Vidare skall alla barn bemötas som jämlika individer. Enligt FN:s barnkonvention (Stakes 2005:17), som är ett internationellt dokument, har barnet rätt till att bli hört, respekterat, behandlat jämlikt och att få särskilda behov tillgodosedda. Grunden ligger i att alltid utgå ifrån barnets bästa. I FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (United Nations 2006 Artikel 7) lyfts det fram att barn med funktionsnedsättning skall ha samma möjligheter till mänskliga rättigheter och grundläggande friheter som alla andra barn. Vidare har barnet med funktionshinder precis som alla andra barn rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som berör dem själva. Dessa åsikter bör beaktas enligt barnets mognad och utvecklingsnivå. För att kunna delta i processen på samma sätt som ett barn utan funktionshinder, så bör det erbjudas stöd för att barnet med funktionshinder skall ha samma utgångsläge.

FN:s barnkonvention står även som grund i planen för småbarnsfostran, som är ett nationellt styrdokument för dagvården i Finland inom offentliga sektorn. Med hjälp av riktlinjer från detta styrdokument är det möjligt att uppnå att all daghemsverksamhet i landet är uppbyggt på ett likadant sätt. Delaktighet liksom inklusion är centralt i planen

för småbarnsfostran, som betonar barnets individualitet och att daghemmet är en miljö som skall anpassas enligt alla barns behov. Med hjälp av ett mångsidigt samarbete mellan professionella och föräldrar kan bästa möjliga vård för barnet på daghemmet uppnås, där barnet självt kan känna sig delaktigt. (Stakes 2005:11,21–22)

I planen för småbarnsfostran lyfts det även fram att barn i behov av särskilt stöd så långt som möjligt skall få det stödåtgärder och de insatser de behöver i den miljö där de vistas. Detta för att det skall vara möjligt för barnet att fortfarande vara en del i sin grupp och så att barnet skall kunna upprätthålla sina sociala kontakter. Barnets fysiska, psykiska och kognitiva miljö bör anpassas efter barnets behov och grundläggande färdigheter bör tränas upp. En del av stödet är även att intensifiera samarbetet med barnets föräldrar. Stöd skall ges i ett så tidigt skede som möjligt. För att stöda barnet på ett ändamålsenligt sätt är det av stor betydelse att det finns samarbete mellan myndigheter, tillräckliga resurser, kompetent personal, samt utrymmen, redskap och material som motsvarar barnets behov. (Stakes 2005:40)

2.2 Barn med autism på daghem och deras behov av stöd

I mitt arbete ligger fokus på barn med lindrigare former av autism som är integrerade på daghem. Dessa barn behöver anpassat stöd och innehåll för att klara av samvaron på daghemmet. Idag ställs det höga krav på kontaktförmåga, kommunikation och självständighet vilket barn med autism kan ha svårt att klara av. Behovet av stödinsatser varierar beroende på graden av autism och begåvningsnivå. (Bromark 2009; Trillingsgaard et al. 2011:95) Idag står tidiga insatser mycket i fokus, barn med autism skall få det stöd de behöver i ett så tidigt skede som möjligt. Att det idag fokuseras allt mer på tidiga insatser beror på att det idag finns mer kunskap om autism än förut och därför är det möjligt att upptäcka autistiska drag hos barn tidigare. Tidiga målinriktade insatser kan förbättra barnets prognos när det gäller språkförmåga, sociala färdigheter samt motoriska och intellektuella färdigheter. (Trillingsgaard et al. 2011:110–111) Även Bromark (2009) lyfter fram att det är viktigt med tidiga insatser eftersom barn är mer påverkbara i yngre ålder. Vidare betonar Trillingsgaard et al. (2011:110–111) betydelsen av peda-

gogernas arbetssätt för att främja barnets möjligheter till kunskap och utveckling. När professionella jobbar med barn med autism bör fokus ligga på färdighetsutveckling, istället för att svårigheterna ses som brister. Det är viktigt att utgå ifrån det enskilda barnets förutsättningar, utgående från dess specifika svårigheter. För att kunna forma ett så ändamålsenligt stöd åt barnet som möjligt är det viktigt med föräldrasamarbete (Kerola et al. 2009:220).

Här näst kommer jag att presentera allmänna drag som förekommer hos barn med autism. Det är viktigt att professionella har kunskap om vilka nedsättningar funktionshindret medför, så att de kan stöda barnen på ett ändamålsenligt sätt.

2.2.1 Allmänna drag hos barn med autism

Bromark (2009) anger att autism är en funktionsnedsättning som beror på en neurobiologisk störning i det centrala nervsystemet. Trillingsgaard et al. (2011:92–93,107) framhåller att det finns forskningar som har visat att autism delvis är genetiskt betingat. Barn som får diagnosen autism har nedsättningar när det gäller förmågan till kommunikation och social interaktion samt avvikande beteendemönster så som rutiner, ritualer och specialintressen. Graden av autism kan variera. Gillberg (1999:44) och Wing (2012:35) poängterar att det är viktigt att komma ihåg, att även om alla barn med autism har gemensamma drag, kan de utöver detta vara mycket individuella och utvecklas olika. De nedsättningar som barnet med autism har, kan ta sig uttryck i följande funktioner: kommunikation, social interaktion samt beteenderitualer, rutiner och intressen.

Kommunikation

Språket har många olika funktioner. Ett barn kan använda språket för att styra sin omgivning, få uppmärksamhet, be om hjälp, söka tröst och protestera. Barn med autism har nedsatt kommunikationsförmåga och ofta försenad tal och språkutveckling. (Choen 2000:62) Enligt Bromark (2009) upptäcks autism därför oftast då barnet borde börja tala

och lära sig kommunicera. Även Choen tar upp detta och betonar viljan att kommunicera som en avgörande faktor när det handlar om att utveckla ett fungerande språk. Barn med autism saknar ofta denna vilja. Detta kan bero på avsaknad av motivation, svårt att förstå och tolka det som sägs eller svårigheter när det gäller att kunna producera ändamålsenliga svar. På grund av den nedsatta kommunikationsförmågan blir barn med autism lätt utanför gemenskapen på daghemmet. (Choen 2000:60–62)

Både Gillberg (1999:27) och Trillingsgaard et al. (2011:92,103–104) beskriver att språket som barn med autism använder kan vara upprepande eller stereotypt, då de ordagrant återger fraser som den de talar med har sagt eller sådant de hört tidigare. De ramor och tal som dessa barn upprepar skulle ytterst få barn i samma ålder klara av. Trillingsgaard beskriver som ovan nämnts att barn med autism har svårt att inleda och upprätthålla en konversation. Barnet ställer ofta frågor, vilket kan vara ett försök att ta kontakt, men klarar sedan inte av att upprätthålla konversationen. Svaren som de får använder de sällan för att fortsätta kommunikationen. Ett samtal med ett barn med autism utgörs ofta av en rad stereotypa frågor; ”hur gammal är du?”, ”har du bil?”, ”vilket husnummer bor du på?” o.s.v. Barn med autism tolkar ofta språket bokstavligt och konkret. Gillberg (1999:25–27) tar även upp att en del barn med autism kan ha ett mycket spontant och välutvecklat språk. Dessa barn kan verka begåvade, men kan ändå ha mycket svårt att förstå innebörden av vad de säger. Enligt Gillberg att det är vanligt att barn med autism lär sig att följa vissa uppmaningar i vissa situationer, medan de i en helt annan situation nödvändigtvis inte alls förstår samma uppmaning. Choen (2000:62) tillägger att en del barn med autism som inte har ett fungerande språk kan ge ifrån sig oarticulerade läten eller ta tag i andras händer och styra dem till vad de vill.

I situationer när kommunikationen blir för komplicerad för barnet, kan barnet som följd av detta avskärma sig det som sägs. Detta är viktigt att känna till, för annars kanske den vuxna ställer allt för höga krav på barnet eller uppfattar barnet som trotsigt och blir arg. Barnet i sin tur kan då reagera genom att bli oroligt, få raseriutbrott, angripa fysiskt eller skada sig själv. En annan situation när barn med autism kan reagera och visa sitt missnöje på samma sätt är när de inte kan styra sin omgivning via språk eller protestera mot

sådan som de inte vill. Det finns en alltid risk att barnet fastnar i dessa mönster vilket påverkar relationen mellan barn och vårdare. Detta kan även orsaka att barnet har svårt att finna sig tillrätta på daghemmet. Därför anser Choen att det är mycket viktigt att professionella samt andra i barnets omgivning stöttar barnet när det gäller språkutvecklingen och därmed förmågan att visa känslor samt att förstå vad andra säger. Vidare går det att konstatera, att eftersom barn med autism har svårt med språk och kommunikation kommer detta även att påverka det sociala samspelet och interaktionen med andra barn. (Choen 2000:62–64)

Social interaktion

Gemensamt för alla barn med autism i dagisålder är att de har svårt att leka med jämnåriga och att skaffa sig kamrater (Bromark 2009). Både Choen (2006:31) och Gillberg (1999:24) framhåller att de flesta dock är intresserade av att skaffa kamrater men på grund av den nedsatta förmågan när det gäller social interaktion är detta en stor utmaning för dem. Barn med autism har svårt att förstå andra människors kroppsspråk, gester samt vilka sociala regler som gäller. De säger ofta rakt ut vad de tycker och tänker. Vidare använder de sällan ögonkontakt i samspelet med andra. Att uttrycka och förstå sig på känslor är svårt. De gör sällan andra delaktiga i sina känslor, söker sällan tröst och har svårt att förstå andras känslor. (Trillingsgaard et al. 2011:92) Gillberg (1999:25) tillägger att barn med autism dock är normalt utvecklade när det gäller känslor som sorg, glädje och ilska. Choen (2000:31) menar att en annan orsak till att barn med autism har svårt med den sociala interaktionen är att de har svårt att föra ett samtal och lyssna till motparten. Istället blir det lätt så att de berättar långa utläggningar om sina älsklingsintressen och sådant som motparten redan hört.

I fyra års ålder har leken utvecklats avsevärt. På daghemmet samarbetar barnen i olika aktiviteter och hittar på fantasilekar tillsammans. Vanliga lekar i den åldern är att leka mamma, pappa, barn, gå och handla, spela sjuk och så vidare. Choen (2000:66–67) beskriver att barn med autism har sina egna lekmönster och bryr sig oftast inte om att leka tillsammans med jämnåriga. De kan till exempel rada upp olika föremål, snurra dem

runt eller på annat sätt mixa dem. Som ovan nämnts har barnet med autism svårigheter i att kommunicera och är ofta sent utvecklat i många avseenden. Detta kan även vara en orsak till det avvikande lekbeteendet. Kommunikation utgör en central del i leken med ett annat barn. En annan orsak kan vara att barn med autism har svårt att lösgöra sig från den omgivande verkligheten. Vilket i sin tur beror på svårigheter i föreställningsförmåga och fantasi. De har svårt att släppa kopplingen till verkligheten och låta fantasin ta över. När barn med autism leker bygger det ofta på verklighet och de utgår ifrån situationen här och nu eller något de sett. (Choen 2000:66–67) Sociala situationer och leken kommer även att påverkas av olika ritualer, rutiner och specialintressen.

Beteenderitualer, rutiner och intressen

Trillingsgaard et al. (2011:105) beskriver att barn med autism kan ha annorlunda ritualer och rutiner i olika sammanhang som strikt bör följas. Förändringar eller avbrott i dessa rutiner kan vara mycket svårt, detta kan leda till utbrott i form av att barnet bankar, biter eller slår något. Ett barn kan till exempel reagera mycket starkt på att saker och ting möbleras om hemma eller görs på ett nytt sätt. Enligt Choen (2000:24) utvecklar barn med autism rutinerna och beteendena för att det ger dem en känsla av trygghet. Dessa rutiner, ritualer och även motoriska manér kan uppta barnens hela intresse. De kan sysselsätta sig med stereotypa mönster t.ex. gunga och flaxa med armarna långa stunder. Barn med autism kan också ha specifika intressen eller föremål som de fäster sig vid. Föremålet väljs ut på grund av någon egenskap det har, det kan till exempel vara blänkande eller snurrande. (Gillberg 1999:27–29; Wing 2012:50–53) Barnet bär ofta föremålet med sig och kan bli upprört om någon försöker ta det ifrån dem. Intressena kan ta upp så mycket tid att det kan bli ett hinder för till exempel inläring eller aktivt deltagande i olika aktiviteter. (Bromark 2009)

Barn med autism kan vara över eller underkänsliga för olika sinnesintryck och uppvisa självstimulerande beteenden som att de viftar med händerna eller slår händerna i olika saker (Bromark 2009). Trillingsgaard et al. (2011:104) anger att dessa barn ytterligare

kan ha ovanliga förmågor och specialbegåvningar som är på en mycket avancerad nivå om man jämför med ålder och andra barn. De kan till exempel vara duktiga på att rita, bygga ett tusen bitars pussel, lära sig saker utantill som t.ex. siffror. De speciella förmågorna kan ofta hänga ihop med specialintressena eftersom barnet då är helt fäst vid ämnet och ägnar mycket tid åt det.

Gerland (2011:97) tar upp att en del beteenden som barn med autism kan ha och som kan orsaka problem, är till exempel om barnet beter sig aggressivt eller självdestruktivt. I sådana fall är det viktigt att de professionella gör upp en handlingsplan om vad som skall göras ifall sådana situationer uppkommer. Grunden för en lyckad handlingsplan är att analysera varifrån beteendet kommer. Gerland (2011:143,145) menar att ifall det uppstår problem kring beteendet hos barn med autism, är det oftast lättare att styra intresset eller byta ut ett beteende mot ett annat istället för att förbjuda det. Det kan vara fråga om ett olämpligt specialintresse som till exempel vapen. Att få detta intresse utbytt är en stor utmaning och kräver att de professionella och andra i barnets omgivning observerar och analyserar barnet för att hitta något annat som är av intresse och satsar resurser på det. För att lyckas med detta krävs det en stor insats från alla i omgivningen men det är inte omöjligt.

Som ovan nämnts har barnet med autism nedsättningar när det gäller kommunikation, social interaktion samt avvikande beteendemönster. Både den kommunikativa och den sociala kompetensen utgör en central roll i samspelet med omgivningen. De nedsättningar som barnet med autism har, gör att det löper risk för att bli utanför gemenskapen på daghemmet. Tidigt stöd och insatser ökar barnets möjligheter att lära sig de kompetenser som behövs för att kunna vara delaktig i verksamheten på daghemmet. Inom socialpedagogiken betonas att alla barn, oberoende av funktionshinder, skall ges möjlighet till vara en del av gemenskapen på daghemmet.

2.3 Socialpedagogiskt perspektiv

Socialpedagogiska utgångspunkter ligger som kunskapsgrund för detta arbete och jag kommer att behandla begreppen social inklusion och delaktighet ur ett socialpedagogiskt perspektiv. Social inklusion kommer att presenteras i daghemscontext. När det gäller delaktighet, kommer jag att diskutera vad delaktighet kan innebära för barn, för att ge förståelse hur de professionella kan stärka deras delaktighet.

2.3.1 Socialpedagogiska utgångspunkter och arbetssätt

Socialpedagogikens grundtanke ligger i att alla människor skall kunna vara olika men ändå leva i en och samma värld. I dagens moderna samhälle går det allt tydligare att se en skillnad mellan de grupper som ingår i samhällsgemenskapen och de som är utanför. De grupper som är utanför samhällsgemenskapen är socialt exkluderade. Att vara utanför kan ses som något som är avvikande på ett oönskat sätt, medan att vara innanför kan ses som önskvärt och normalt. Enligt Madsen (2006:7–12) strävar människan alltid efter det goda livet, beroende på vilka sociala villkor som står till förfogande för dem. Eriks-son och Markström (2000:208) beskriver att det goda livet kan uppnås genom att individen har möjlighet att göra egna val och har tillgång till samhällets resurser. Vidare framhåller Madsen (2006:7–12) att socialpedagogiken försöker skapa betingelser för socialt deltagande i olika gemenskaper. Med hjälp av dialog och samspel försöker socialpedagogen finna olika strategier för inkludering av grupper eller individer som är utanför. Inom socialpedagogiken bemöts den avvikande som individ och inte utgående ifrån social eller kulturell status. Socialpedagogiken kan på samma sätt även handla i förebyggande syfte så att utsatta grupper och individer inte skall hamna utanför i samhället (Madsen 2001:25).

Madsen (2001:21–22) framhåller socialisering som en avgörande faktor när individen förs in i gemenskapen. Utan socialisering utgör samhället knappast något samhälle, ingen individ kan undgå socialisering. Den sociala kontexten ställer krav på att individen bör ha vissa kompetenser för att kunna vara en del av gemenskapen. Dessa kan ses som

socialiseringsfaktorer som bland annat förmedlas via familjen, daghemmet, gruppen av jämnåriga. Madsen (2001:103–104) förklarar, att de som inte behärskar de kompetenser som socialiseringen kräver, lätt hamnar utanför. Här kan socialpedagogiken komma in som en extra insats som handlar om att utveckla allmän kompetens, livskompetens som behövs för att kunna vara en del av gemenskapen. Stensmo (1991; Eriksson & Markström 2000:187) har samma tankegång och hon framhåller att det socialpedagogiska arbetet handlar om att tillföra klienten sådana kunskaper, färdigheter och normer som behövs för att hon skall kunna utveckla sina sociala resurser och relationer till andra.

Eriksson & Markström (2000:207) förklarar att i det socialpedagogiska arbetet använder pedagogerna sig själv som ett verktyg. Det är viktigt att socialpedagogen kan leva sig in i andra människors situation för att kunna handla på bästa ändamålsenliga sätt. Berglund (2000:17) poängterar samma sak och tillägger att klientens motivation och livssituation står som grund och fungerar som kraftkälla i arbetet. Socialpedagogen bör vara kreativ och ha förmågan att kunna variera och använda sig av olika arbetsätt enligt vilket som passar den enskilda klienten bäst. Berglund (2000:17) betonar även kommunikationsförmåga och reflektion som viktigt i det socialpedagogiska arbetet. Ranne et al. (2005:14–15) betonar att klienten alltid ses som subjekt och att socialpedagogen försöker stöda klienten att vara en aktiv medverkande aktör i sitt liv.

2.3.2 Daghemmet – en socialpedagogisk arena

Det normala livet är det vardagsliv som levs av majoriteten; att bo i en familj, gå på daghem, i skolan, ha ett fritidsliv med jämnåriga och att ha ett arbete. Ett deltagande i det normala livet utvecklar sociala och personliga färdigheter som är nödvändiga för en lyckad integrering och för att bli sedd som en jämbördig deltagare. Därför är det viktigt att personer med funktionshinder ges förutsättningar att ha samma livsvillkor som majoriteten. I FN:s deklaration om likabehandling av personer med funktionshinder framhålls även detta; inga medborgare oavsett funktionshinder får uteslutas från det samhällsliga livet. (Madsen 2006:126–128,174) Inom socialpedagogiken är det centralt att stöda de människor som hamnat utanför i samhället. Målet är att alla skall kunna vara in-

kluderade i samhällsgemenskapen oberoende av livsstil, särskilda behov eller funktionshinder. Madsen fortsätter med att förklara att det inkluderande vardagslivet utgörs av olika sociala arenor vars syfte är att involvera människor som deltagare i det normala samhällsliga livet. (Madsen 2006:7,203–204)

Daghemmet kan ses som en social arena, där socialpedagogiskt arbete utövas främst i ett förebyggande syfte (Madsen 2006:203). Programmet på daghemmet struktureras efter barnens grundbehov såsom mat och vila samt efter andra direktiv och läroplaner. Detta förverkligas på daghemmet genom scheman och rutiner. Utöver att barnens grundbehov tillfredsställs på daghemmet, är dagarna även fyllda med olika aktiviteter; både styrda aktiviteter och fri lek. På daghemmet delar barnen gemensamma livsvillkor och lär sig bemästra socialt samspel tillsammans med andra barn i både planerad och spontan samvaro (Madsen 2006:206). I olika situationer på daghemmet är det de professionellas uppgift att aktivera barnet. Ett aktivt barn kan ses som något som är positivt och eftersträvansvärt. (Markström & Münger 2004:113,118–119) Vidare ansvarar de professionella för att göra upp en plan för fostran. Planen bör utgå ifrån barnets erfarenheter, aktuella behov och framtida utsikter. I planen bör även beaktas individuellt stöd och vägledning som barnet är i behov av. (Stakes 2005:38–39)

I Finland styrs dagvården av planen för småbarnsfostran och den står som grund när kommuner och personal gör upp planer för småbarnsfostran på enskilda daghem (Stakes 2005:11). Planen för småbarnsfostran (Stakes 2005:37–39) innehåller tankar och arbetsätt i enlighet med det socialpedagogiska tankesättet. Centralt inom småbarnsfostran är fostringsgemenskap som syftar till att både professionella och föräldrar engagerar sig och stöder barnet när det gäller fostran så att barnet skall få en balanserad uppväxt, utveckling och inläring samt uppleva delaktighet. När både professionella och föräldrar samarbetar är det möjligt att redan i ett tidigt skede upptäcka ifall barnet är i behov av särskilt stöd och tillsammans kartlägga hurudant stöd barnet är i behov av. Även Madsen (2001:140) lyfter fram samarbetet mellan föräldrar och professionella, daghemmet skall vara en arena för hela familjen. Familjen kan ses som experter på sin situation och därför är det av betydelse att ha ett intensivt och målinriktat föräldrasamarbete. Social-

pedagogen skall fungera som vägledare och stöda föräldrarna genom att bistå dem med de färdigheter och kompetenser som behövs för att de skall kunna stöda barnet på ett ändamålsenligt sätt. (Madsen 2001:42–43)

Enligt planen för småbarnsfostran har barnet rätt att få specialstöd på daghemmet i den mån som det behövs. För att kunna stöda och vägleda barnet på ett ändamålsenligt sätt är det viktigt att iaktta barnet i olika miljöer. Vidare bör professionella alltid utgå ifrån barnets starka sidor, intressen, saker som barnet känner sig entusiastiskt över och ha det som en grund när det planeras stödåtgärder för barnet. (Stakes 2005:17,39) Målet med de socialpedagogiska insatserna är att utveckla barnets möjligheter till socialt deltagande genom mobilisering av nätverk och utvecklandet av färdigheter som barnet behöver för att kunna bemästra vardagslivet. Madsen beskriver att daghemmet således utgör en nödvändig och betydelsefull social arena när det gäller den sociala utvecklingen hos barn och när det gäller att säkerställa deras framtida deltagande som kompetenta samhällsmedborgare. En socialpedagogisk insats kan vara att stöda barn med funktionshinder i daghemsmiljön och främja möjligheterna till delaktighet och social inklusion. (Madsen 2006:25,43,203)

Social inklusion inom dagvården

Social inklusion kan enligt Madsen (2006:175, 200) betraktas ur ett bildningsperspektiv, vilket syftar till att välfärdsstatens pedagogiska institutioner skall förbereda barn och ungdomar till aktiva deltagare i det samhälleliga livet. Barn lär sig själva genom deltagande. Därför är det viktigt att barnet ges möjlighet till lärande och till att organisera sin egen praxis i olika aktiviteter och processer på daghemmet. Madsen tar även upp att ifall barnet utestängs från olika sociala situationer, har det inte möjlighet att lära sig hur man skall handla i olika sociala kontexter. Detta har en negativ inverkan på utvecklingen av olika sociala färdigheter och kompetenser som behövs för att kunna ta del i aktiviteterna på daghemmet.

Madsen (2006:197,212) framhåller rätten till integration på daghem. Barn med funktionshinder har rätt att få de mänskliga och materiella resurser som behövs som stöd för en lyckad utveckling där de lever sitt vardagsliv. Barnet skall inte flyttas till resurserna. Strävan bör vara, att med hjälp av sociala och pedagogiska insatser uppnå ett aktivt deltagande hos alla barn på daghemmet. Gemenskapen på daghemmet bör utvecklas så att alla barns grundläggande behov beaktas och alla barn ses som jämbördiga deltagare. Genom att utveckla gemenskapen och barnets sociala miljö förbättras möjligheterna till deltagande. Betydelsen av stöd från både pedagog och gemenskap är viktigt för att barnet med funktionshinder skall komma i en position som ger det erkännande i gruppen. Vidare bör de professionella ha kunskap och kompetens för att kunna forma en inkluderande miljö som så många barn som möjligt skall kunna vara delaktiga i.

Enligt Stakes (2005:22) utgörs miljön på daghemmet av fysiska, psykiska och sociala element. En välplanerad miljö skall väcka nyfikenhet, intresse och sporra barnet att lära sig, samtidigt som den går att anpassa efter föränderliga behov. Madsen (2006:176) framhåller att utformningen av miljön på daghemmet inverkar direkt på barnet med funktionshinder och möjligheterna till att kunna bli inkluderat i gruppen. Till exempel, ett barn med ett funktionshinder som medför koncentrationsvårigheter och hyperaktivitet kan ha svårt att klara av en miljö på daghemmet som kräver att barnet sitter stilla en längre stund medan barnet kan klara sig relativt bra i en miljö på daghemmet som ger möjlighet till aktivitetsbyten och kroppsliga utmaningar. I planen för småbarnsfostran (Stakes 2005:26) framhålls att utrymmen bör planeras enligt barnets egen ålder och utveckling. Utrymmena bör erbjuda tillräckliga och mångsidiga redskap genom vilka barnet kan uttrycka sig.

Björck-Åkesson (2009:17–20) tar upp att en lyckad inkludering av barn med funktionshinder på daghem kräver mångsidig och organiserad verksamhet utgående ifrån alla barns behov. Detta kräver planering, samarbete, kunskap från personalens sida samt ett positivt förhållningssätt. Pramling Samuelsson & Sheridan (2006:27) anger att verksamheten på daghemmet bör utgå ifrån barnets perspektiv. Varje barn på daghemmet bör erbjudas möjlighet till lärande och utveckling utgående ifrån egna förutsättningar

och intressen. Alla barn är individuella och verksamheten bör anpassas och planeras därefter och inte tvärtom. Madsen (2006:217) tar slutligen upp att när professionella observerar huruvida barnet är inkluderat i daghemsgruppen, är det viktigt att inte bara titta på det objektiva deltagandet utan även på det subjektiva deltagandet. Det räcker alltså inte med att iaktta hur många barn barnet leker med, hur ofta samt i vilka grupper barnet ingår för att bilda sig en uppfattning. För att få en helhet av om barnet är inkluderat bör pedagogen även uppmärksamma den subjektiva sidan av barnets deltagande. Det vill säga huruvida barnet själv upplever sig som uppskattat och betydelsefullt i gruppen.

Barns delaktighet – på de vuxnas villkor

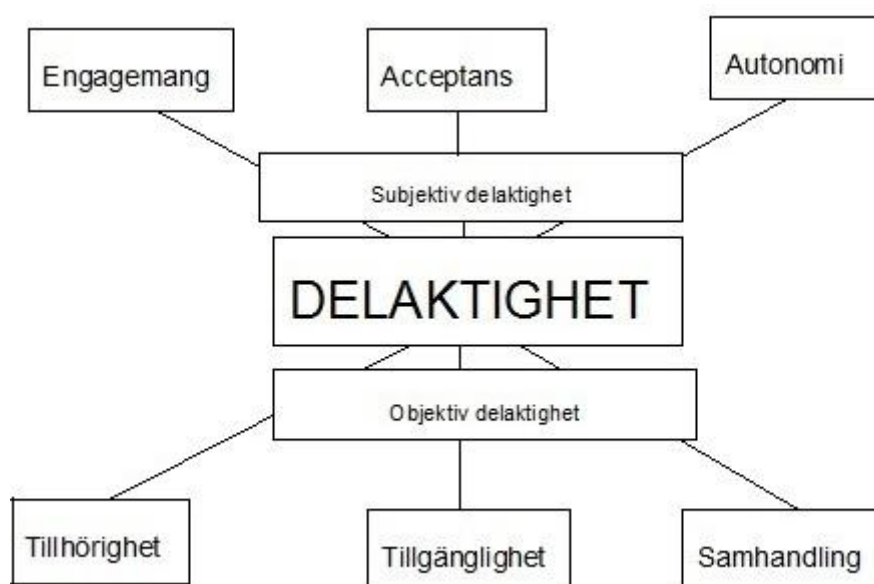
Enligt Björck-Åkesson (2009:24) går begreppen inklusion och delaktighet hand i hand. Inklusion handlar om att innefatta någon i helheten och är man inkluderad är man delaktig både fysiskt och socialt. Eriksson (2009:217) beskriver att som barn få uppleva sig själv som delaktig stärker känslan av kompetens samt självkänslan. Vidare betonar hon den professionellas roll när det gäller att göra barnet delaktigt:

”Barnens delaktighet i förskolan är de vuxnas ansvar. Det är också personalens ansvar att få alla barn delaktiga för det är de vuxna som ger förutsättningarna för barnens delaktighet. Det är de vuxna som har makten att göra barn delaktiga.”

Enligt Eriksson (2009:203–205) handlar delaktighet på daghemmet om att barnet skall ses och höras. Vidare skall barnet få möjlighet att uttrycka sina uppfattningar och samtidigt få uppleva att någon intresserar sig och lyssnar på det som uttrycks. Detta kunde sammanfattas med att ha rätt att vara en del av gemenskapen på daghemmet. Eriksson framhåller att det ur den professionellas synvinkel handlar om att lyssna till barnet och att låta barnet vara en medkonstruktör när det gäller att forma vardagen. Den professionella är den person som kan skapa förutsättningar för medskapande. Detta sker genom att den professionella frågar barnet, tar fram material, planerar och samt stödjer processen på olika sätt. Nordström (2004:207) har samma tankegång som Eriksson och beto-

nar att det är viktigt att det ges möjlighet för barnet med funktionshinder att ha lika mycket inflytande som övriga barn när det gäller samspelsvillkoren.

För att skapa förståelse för på vilka olika sätt de professionella kan stärka barns delaktighet på daghem kommer jag att redogöra för vad delaktighet kan innebära för barn. Jag har främst utgått från Jansons (2005) teori om delaktighet. Han beskriver delaktighet utgående från sex aspekter. Dock kommer jag även att lyfta fram andra teoretikers tankar (ex. Eriksson 2009, Molin 2004, Almqvist et al. 2004) och synsätt kring begreppet delaktighet med syfte att skapa ett helhetsperspektiv.

Figur 1 Delaktighetens sex aspekter enligt Janson (2005)

Delaktighet kan indelas i subjektiv och objektiv delaktighet. Den objektiva delaktigheten kan ses som de faktiska förutsättningarna till delaktighet, medan den subjektiva delaktigheten handlar om huruvida barnet själv upplever sig som delaktigt. Både Janson (2005) och Molin (2004:69–70) anger att det finns en objektiv sida av ”tillhörighet” som är formell. Formell tillhörighet innebär att ha tillträde någonstans i juridisk bemär-

kelse, det kan till exempel handla om att vara inskriven i skolan. Denna form av delaktighet är mycket marginell och garanterar inte delaktighet på den kulturella och sociala dimensionen. Molin påpekar att det utöver detta även finns en subjektiv sida av tillhörighet som beskriver själva upplevelsen av delaktighet. Eriksson (2009:203–204) framhåller att då den professionella lyckas fånga barnets perspektiv så ökar möjligheterna till att barnet upplever sig som delaktigt. Den professionella kan inta barnets perspektiv genom att utgå från varje enskilt barn och tolka, vara lyhörd för barnets uttryck samt ha insikt i den kontext som barnet ingår i.

Janson (2005) beskriver att subjektiv delaktighet kan handla om ”autonomi”, att kunna bestämma och påverka sin situation och sitt handlande. Detta innebär att ett barn skall kunna välja om det vill vara delaktigt eller inte. Ett barn är inte fullt delaktigt om det inte själv har valt att vara med i situationen. Barn vill inte alltid vara med i alla aktiviteter, ibland kan ett barn också välja att dra sig undan. Janson framhåller dock, att om det är fråga om ett barn med funktionshinder som ofta drar sig undan, kan orsaken vara brist på självständighet. I sådana fall är det viktigt att pedagogens insatser handlar om att stärka självständigheten hos barnet.

Upplevelsen av delaktighet beror också på omgivningens ”acceptans”, om barnet ses som en del av gruppen. Barnet är delaktigt i gruppen då övriga gruppmedlemmar accepterar barnet som sådan. Behandlas barnets närvaro med irritation eller misstro kan det ses som att delaktigheten blir kränkt. Som professionell kan det vara svårt att påverka denna typ av delaktighet, men den professionella kan ändå jobba genom att medvetet stöda varje barn i gruppen. (Janson 2005)

”Engagemang” räknas till subjektiv delaktighet. Engagemang kan ses som en personlig och känslomässig aspekt. Det handlar om individens intresse för en uppgift. Janson jämför denna aspekt med WHO:s klassifikation av delaktighet, ICF. I ICF dokumentet om delaktighet utgör engagemang en central komponent. Engagemang innebär att vara engagerad i en livssituation, att delta, att vara inkluderad (Molin 2004:66). Den professio-

nella kan öka engagemanget hos barnet genom att stöda det att vara aktivt med i olika handlingar. Detta förutsätter att barnet har tillgång till arenan där handlingarna utförs. (Janson 2005)

Gustavsson (2004:18) menar att miljön antingen kan utgöra ett hinder eller vara anpassad. Att ha tillgång till miljön där handlingarna utförs kan betraktas som ”tillgänglighet”. Tillgänglighet räknas till den objektiva sidan av delaktighet. Det kan handla om att ha tillgång till den fysiska miljön. Janson (2005) poängterar, att för barn med funktionsnedsättning kan det innebära att miljön behöver anpassas. Det kan till exempel behövas någon form av hjälpmedel. Under tillgänglighet lyfter Janson också fram kulturell delaktighet, som inte endast innebär att ha fysisk tillgång utan som även innebär möjlighet till meningssammanhang; språk, koder och symboler bör vara begripliga för barn. En del funktionsnedsättningar medför begränsningar när det gäller att förstå språk, koder och symboler. Nordström (2004:207,210–211) påpekar att alla barn, oberoende av funktionshinder, tillsammans med andra jämnåriga skall ha tillgång till de resurser som krävs för ett samspel och delaktighet. På daghemmet handlar det om att kunna höra till en grupp vars normer, rutiner och kommunikationssystem alla barn är en del av. Almqvist et al. (2004:144) presenterar en studie som gjordes bland 157 förskolebarn i sexårs ålder. I studien undersöktes vad som är viktigt för att barn skall uppleva delaktighet. Viktiga faktorer visade sig vara bland annat tillgänglighet, fysisk miljö, anpassningar och hjälpmedel.

Vidare bör det gå att observera att individen är med i utförandet av en handling i en situation. Janson (2005) kallar detta för ”samhandling”. Detta är en objektiv aspekt som kan iakttas utifrån. Det innebär inte att alla utför samma handling, utan att alla igår i en planerad helhet och är delaktiga. Fri lek är ett exempel på en sådan aktivitet. Janson (2005) poängterar att funktionshindrade barn ofta kan hamna utanför i kamratstyrd lek eller fri lek. Därför är det viktigt att de professionella planerar aktiviteter utgående från det funktionshindrade barnets starka sidor, så att alla har möjlighet att delta.

Det uppkommer ständigt frågor kring hur aktivt barnet måste vara för att det skall kunna anses vara delaktigt? Måste barnet vara aktivt för att överhuvudtaget kunna betraktas som delaktigt? Eftersom det även finns en subjektiv sida av delaktighet är det svårt att avgöra huruvida ett barn är delaktigt. (Nordström 2004:20–208) Alla dessa ovan nämnda faktorer påverkar barnets delaktighet. Både Almqvist et al. (2004:141,145) och Molin (2004:79) anger, att ju flera faktorer som ingår desto mera ökar graden av delaktighet. För att kunna tala om att en individ är delaktig bör det finnas aktivitet och samspel mellan individen och miljön samt att individen själv upplever sig delaktig. För att få information, förstå och kunna åtgärda delaktighet för barn med funktionshinder på daghem är det viktigt att se på barnets personliga egenskaper, erfarenheter och egenskaper i barnets närmiljö.

3 PROBLEMFORMULERING OCH SYFTE

Barn med lindrigare former av autism som är integrerade på daghem har svårare att bli delaktiga på grund av de svårigheter som funktionsnedsättningen medför. Enligt lagstiftning och internationella dokument har barnet rätt till delaktighet och social inklusion. Detta innebär i daghemskontext att barn med autism har rätt att gå på daghem tillsammans med jämnåriga i den mån som det är möjligt. Barnet med autism har även rätt till de stödåtgärder och insatser som behövs för att det skall kunna vara en del av gemenskapen. Detta ställer krav på att de professionella har den kunskap som behövs för att kunna planera och forma verksamheten så att den möjliggör delaktighet. Det blir därför viktigt att kunna synliggöra de stödåtgärder och insatser som behövs för att stärka delaktighet hos barn med autism på daghem.

3.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie blir därmed att beskriva hur de professionella ur ett socialpedagogiskt perspektiv kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem och därmed

främja möjligheterna till social inklusion. För att fånga syftet har jag tagit fasta på följande frågeställning:

1. Hur kan professionella forma verksamheten på daghemmet för att barn med autism skall kunna vara en del av gemenskapen?

3.2 Avgränsning

I detta arbete ligger fokus på hur professionella kan stärka delaktigheten hos barn med lindrigare former av autism eller autistiska drag. Jag har gjort denna avgränsning för att lättare kunna gå mera in på djupet med studien och därmed få fram ett mera konkret resultat. Detta arbete går dock att tillämpa på andra barn som har liknande nedsättningar som barn med autism. Målgruppen för mitt arbete är barn i åldern 3-6. Jag har valt att skriva mitt arbete i daghemskontext eftersom det för många barn är den första sociala arenan utanför hemmet. Viktigt är att barnen redan som små ges möjlighet att vara delaktiga.

3.3 Arbetslivsrelevans

Idag strävas det efter att barn med funktionshinder så långt som möjligt skall integreras på daghem för att de skall kunna växa upp i närmiljön tillsammans med jämnåriga. Det här är ännu inte så vanligt i Finland och det behövs mera kunskap på området. Detta faktum ställer krav på att de professionella har den kunskapen. De professionella kan skapa förutsättningar för delaktighet genom att forma verksamheten på daghemmet så att barn med autism kan vara en del av gemenskapen. Med mitt arbete vill jag bidra till möjligheten för de professionella att öka sin kunskap på området. Detta examensarbete kan fungera som ett underlag när verksamheten planeras på daghem där det finns barn med autism i daghemsgruppen. Förbundet De Utvecklingsstördas Väl (FDUV) har som avsikt att använda detta arbete i sin verksamhet. Via FDUV kan professionella och andra intresserade ta del av resultatet i min studie.

4 METOD

I det här kapitlet kommer jag att redogöra för valet av metod; litteraturstudie. Vidare kommer jag att beskriva datainsamlingsprocessen, hur jag har samlat in data till mitt arbete, vilka sökord jag använt, vilka inklusionskriterier jag haft samt i vilka databaser jag har hittat artiklar. Jag kommer även att beskriva hur jag har bearbetat och analyserat de data som jag valt att inkludera i arbetet. Sist kommer jag att ta upp forskningsetiska aspekter som är viktiga att tänka på när en litteraturstudie görs.

4.1 Val av metod

Valet av metod beror på studiens syfte och frågeställning (Jacobsen 47:2006). I denna studie kommer jag att utgå ifrån det kvalitativa forskningsperspektivet. Eftersom jag vill få fram hur de professionella kan forma verksamheten på daghemmet så att barn med autism skall kunna ta del av den anser jag det vara mest motiverat att göra en litteraturstudie. Det finns mycket forskat material om ämnet i fråga och med hjälp av en litteraturstudie kan jag fånga ett bredare och mer allmänt perspektiv på vilka stödåtgärder och insatser det finns, än om jag till exempel använt mig av intervju som metod. Jag kan även med litteraturstudien sammanfatta tidigare forskningar, få fram det nuvarande kunskapsläget och väcka diskussion kring ämnet i fråga. Ytterligare kan jag redogöra för insatser och stödåtgärder i tidigare forskningar som visat sig vara viktiga när det gäller barn med autism på daghem.

En litteraturstudie är en omfattande litteraturgenomgång inom ett visst ämne. När en litteraturstudie utförs försöker forskaren systematiskt söka och kritiskt granska dokumenterad kunskap som t.ex. forskningsartiklar, vetenskapliga tidskrifter, rapporter och doktorsavhandlingar för att få svar på sin problemformulering. Det är syftet och frågeställningen som avgör vilken typ av dokument som passar för studien. För att få en allmän bild av något bör flera artiklar användas som behandlar samma ämne. (Aveyard 2007:5-6 & Friberg 2006:33,37). Forsberg & Wengström (2006:74) beskriver enkelt litteraturstudien som att man ställer frågor till litteraturen istället för till personer.

I en litteraturstudie sammanställs delar från flera forskningar. Dessa delar kan bilda en ny helhet och därmed är det möjligt att få insikt i ny information. Vidare sammanfattar och presenterar en litteraturstudie flera forskningar inom ett visst område. Därför är det möjligt att med hjälp av litteraturstudien, lyfta fram kunskapsluckor, motsägelser och brister (Backman 2008:57). Barn med autism behöver extra stöd och insatser för att kunna vara en del av gemenskapen på daghemmet. I denna studie sammanställs flera artiklar som behandlar olika insatser och stödåtgärder som tillsammans kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem. Axelsson (2008:174) poängterar att en sammanställning av flera artiklar även kan vara till fördel eftersom det idag publiceras så många artiklar, att det till exempel för yrkesmänniskor kan vara svårt att hinna läsa alla. Även Forsberg och Wengström (2006:19) poängterar samma sak och framhåller att det därför finns ett stort behov av sammanställningar av forskningar av olika ämnen. Läsaren behöver då inte leta reda på enskilda artiklar. Om man läser endast en artikel inom ett visst område finns det alltid risk för feltolkning (Aveyard 2007:6).

När man gör en litteraturstudie finns det alltid en risk att data som man använt sig av inte passar in i kontexten eftersom den kan ha använts till ett helt annat syfte än det man själv har. Genom att forskaren kritiskt granskar artiklarna hittas de artiklar som lämpar sig för till studiens syfte och frågeställning (Friberg 2006:120 & Backman 2008:77). Vidare kan det vara svårt att få fram rådata, vilket innebär att data i en litteraturstudie ofta är sekundär. Detta innebär att andra forskare har samlat in data, därför är det viktigt att vara kritisk och ifrågasätta tillförlitligheten. (Jacobsen 2007:114–115) Även Axelsson (2008:179) tar upp detta och poängterar att i en sekundär källa är det omöjligt att uppnå fullständig objektivitet. I en sekundär källa så har data tolkats och fakta filtrerats bort. Eftersom artiklarna i denna studie är sekundära, har jag gått igenom dem noggrant och kritiskt granskat artiklarnas kvalitet. Jag har planerat datainsamlingsprocessen och lagt upp relevanta urvalskriterier samt sökordskombinationer för att hitta artiklar som motsvarar syftet i denna studie.

4.2 Datainsamling

Insamlingen av data till en litteraturstudie kan delas in i olika skeden; planering, litteratursökning, granskning av data och beslut om artikeln skall inkluderas eller exkluderas. (Friberg 2006:46) När man gör en litteraturstudie är det viktigt att dokumentera allt man gör och hur sökningsprocessen har gått till. Att söka artiklar till litteraturstudien kan ses som ett detektivarbete. Sökningsprocessen sker ofta i flera omgångar där ofta en källa leder till en annan. (Höst et al. 2006:67–68) Själva litteratursökningen kan delas in i två faser. Friberg (2006:47–50) kallar den första fasen för ”den inledande fasen i litteratursökningen”. I denna fas försöker man planera sökningen och sökord. Målet är att få en allmän översikt över data som finns inom valt område samt att komma igång med tekniken i sökningen. Den andra fasen kallar Friberg för ”den egentliga litteratursökningen”. I denna fas är sökningen mer målinriktad och precis. Här hittas artiklar till examensarbetet. Det är viktigt att alla steg i litteratursökningen dokumenteras. Då är det lättare att sedan i analysen att se samband, möjligheter och hitta lösningar på problem.

Våren 2012 inledde jag datainsamlingen och provade många olika sökordskombinationer för att se hur mycket material det finns om ämnet ifråga. Jag fick ett stort antal träffar, vilket gjorde att jag inte skulle ha haft en chans att gå igenom allt material. Dessutom passade artiklarna inte riktigt in i denna studies kontext. Därför var jag tvungen att begränsa urvalskriterierna och konkretisera sökorden för att få fram en betydligt mindre mängd träffar som var relevanta i min studie. Via de vetenskapliga databaserna var det svårt att hitta artiklar som var fritt tillgängliga, vilket även begränsade antalet artiklar. Hösten 2012 började jag systematiskt att söka efter artiklar till studien. Nedan kommer jag att beskriva urvalskriterier i denna studie och hur litteratursökningen har gått till.

4.2.1 Urvalskriterier

Forsberg & Wengström (2003:29–30) konstaterar att det bästa när man gör en litteraturstudie vore om man kunde inkludera all relevant litteratur inom sitt ämne, men detta är inte alltid möjligt praktiskt och ekonomiskt. Därför måste forskaren välja ut studier. Hur

forskaren väljer ut artiklar beror på vad forskaren hittar, samt de krav forskaren ställer på artiklarna som skall inkluderas. För att hitta relevanta forskningar om mitt ämne har jag tagit fasta på följande urvalskriterier:

- Artiklarna skall behandla olika slags stöd, insatser eller åtgärder för barn med autism som vistas på daghem. Artiklarna skall även kunna kopplas till delaktighet och social inklusion.
- Artiklarna skall vara vetenskapliga
- Artiklarna skall vara publicerade år 2002 eller senare

4.2.2 Tillvägagångssätt

Hurudana data som hittats i sökningen inverkar direkt på resultatet (Friberg 2006:46). Därför valde jag att reservera mycket tid för datainsamlingen så att jag hade tid att söka artiklar som passade in på mitt syfte. Det underlättar sedan i analysfasen om artiklarna passar in i kontexten. Databaser och sökmotorer som jag använt mig av i artikelsökningen är följande: Eric (free version), Academic Search Elite (EBSCO), Sage Journals Online samt Google scholar. Jag har sökt artiklar främst på engelska till denna studie. Sökord som jag har använt är autism, children, supporting, intervention, Pre-school. Jag har kombinerat dessa på olika sätt. När jag sökte artiklar via Google Scholar lade jag till sökorden: communication & social interaction för att få lite färre träffar och mer relevanta artiklar i förhållande till denna studie. Jag gjorde även en sökning på svenska via Google Scholar, då använde jag mig av sökorden: Insatser & barn med autism & förskola. Nedan kommer jag att redogöra för vilka sökordkombinationer som gav träffar till de artiklar som jag har inkluderat i arbetet, samt i vilka databaser artiklarna hittats. Jag har valt att endast redovisa de artiklar som jag inkluderat i studien, eftersom dessa artiklar uppfyller denna studies urvalskriterier.

Jag började med att söka artiklar via Academic Search Elite (EBSCO). Sökord som jag använde var Autism and children & supporting & Pre-school. Resultatet blev en artikel: *The Thomas Outreach Project (TOP): an early years intervention for children with an*

autistic spectrum disorder (ASD) (1 Medhurst & Clay 2008). Med samma sökord via databasen Eric (free version) hittade jag artikeln: *Improving Communication Between Children with Autism and Their Peers Through the 'Circle of Friends': A Small-scale Intervention Study* (2 Kalyva & Avramidis 2005).

Jag fortsatte att söka artiklar via Academic Search Elite (EBSCO) med sökorden Autism and children & supporting & Intervention. Resultatet blev en artikel: *Early Identification of and Intervention for Infants and Toddlers Who Are at Risk for Autism Spectrum Disorder* (3 Woods & Wetherby 2003). Jag använde samma sökord på Sage Journals Online, resultatet blev två artiklar: *Supporting Students With Autism Spectrum Disorders in Inclusive Settings* (4 Leach & Duffy 2009) och *Structured Work Systems: Supporting Meaningful Engagement in Preschool Settings for Children With Autism Spectrum Disorders* (5 Carnahan et al. 2010).

Jag sökte även artiklar via Google Scholar med sökorden: Children with autism & Intervention & Communication & Social interaction. Via Google Scholar kom det fram många forskningar som inte var vetenskapliga, vilka jag exkluderade. Jag gick igenom artiklarna i ordningsföljd enligt relevans, det var omöjligt att gå igenom alla träffar. Resultatet blev en artikel: *Interventions to Facilitate Social Interaction for Young Children with Autism: Review of Available Research and Recommendations for Educational Intervention and Future Research* (6 McConell 2002), 3:dje träffen. Via Google Scholar hittade jag med sökorden: Insatser & barn med autism & förskola en forskning: *Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleåldern* 1:a träffen, därifrån har jag inkluderat två artiklar: *Kommunikation* (7 Zander 2008) och *Föräldramedverkan* (8 Granat 2008)

I bilaga 1 presenteras i tabellform dessa 8 artiklar som uppfyller urvalskriterierna och som jag inkluderat i arbetet. I bilaga 2 finns det en kortfattad presentation av samtliga artiklar, där syftet, metoden och resultatet beskrivs.

4.3 Analys av material

För att kunna börja med analysen är det skäl att först bearbeta det insamlade materialet. Jacobsen (2007:134–135) beskriver att syftet med datadatabearbetningen är att göra en mängd överskådlig data mer systematiserad. Efter att jag hade sökt artiklar med hjälp av olika databaser och hittat de åtta artiklarna som uppfyllde alla inklusionskriterier, började jag med bearbetningen av data. Eftersom jag gör en litteraturstudie och källorna är ”andrahandskällor” innebär detta att jag inte utgår från rådata i form av intervjuer, videoinspelningar eller anteckningar, men det material som jag har fått fram måste ändå bearbetas och struktureras för att kunna urskilja ett resultat. För att få en allmän bild över insamlat material började jag med att läsa igenom alla artiklar. Jag läste sedan en andra gång mer systematisk igenom artiklarna tog ställning till etiska aspekter och källans pålitlighet.

Det sätt, på vilket forskaren analyserar data, beror enligt Friberg (2006:35) på vilken typ av dokument som hittas. Redan efter att jag hade läst igenom alla artiklar ett varv kunde jag se vissa återkommande teman. I flera av artiklarna nämndes liknande saker med lite olika fokus, därför ansåg jag det vara mest motiverat att använda mig av innehållsanalys när jag analyserade materialet. Jacobsen (2007:137) definierar innehållsanalysen kort med att förklara att forskaren fångar viktiga teman, som delas in i kategorier, som sedan fylls med innehåll. Vidare försöker forskaren hitta samband eller olikheter mellan kategorierna.

När jag påbörjade innehållsanalysen sökte jag först efter olika kategorier i texten för att skapa struktur och göra materialet mer lätthanterligt. Kategorisering innebär att forskaren delar in texten i olika grupper utgående från aktuella teman. Dessa teman skall åskådliggöra det viktigaste i texterna. (Friberg 2006:139) Widerberg (2002:144,185) framhåller ytterligare, att när forskaren väljer ut teman, gäller det att varken ha för många eller för få. Att välja till eller ta bort teman tar mycket tid eftersom forskaren då måste gå igenom hela materialet igen. Därför är det viktigt att lägga ner tid på att välja ut lämpliga teman. När forskaren plockar ut teman är det lättast att börja med att marke-

ra alla teman i en text åt gången. Det tar mycket längre tid att läsa igenom alla artiklar och söka efter ett tema åt gången. Det är också viktigt att forskaren kan motivera sitt val av tema.

Vidare anger Jacobsen (2007:140–142) att när forskaren i analysfasen skapar huvud- och underkategorier kan det vara bra att göra upp en tabell. Jag gjorde på detta sätt när jag analyserade mitt material. Efter att ha läst igenom texterna och streckat under olika teman fortsatte jag med att plocka ut dessa ur texten och kategorisera dem i tabellform. Efter det kändes materialet mer lätthanterligt och jag kunde vidare lägga ihop vissa teman och skapa rubriker och söka efter samband och olikheter samt förklaringar till dessa. I resultatdelen kommer materialet att presenteras utgående från de teman som kom fram med hjälp av innehållsanalysen.

I bilaga 3 finns en kort översikt på hur innehållsanalysen har gått till.

4.4 Forskningsetiska överväganden

God etik utgör en viktig grund för all vetenskaplig forskning. Forskaren bör alltid göra etiska överväganden. Jacobsen (2007:21) tar fram tre punkter som står som grund för goda etiska överväganden; informerat samtycke för att utföra forskningen, informanterna i undersökningen har rätt till skydd av privatlivet och man bör återge en korrekt presentation av data. Till forskningsetiken hör att innan man utför sitt forskningsprojekt bör man söka etiskt tillstånd från en etisk kommitté. Därför är det även viktigt när man utför en litteraturstudie att välja studier som blivit godkända av en etisk kommitté eller där noggranna etiska överväganden har gjorts. (Forsberg & Wengström 2003:74–75,140)

Fusk och ohederlighet får inte förekomma. Det kan till exempel handla om stöld eller plagiat av data eller avsiktlig förvrängning av forskningsprocessen. Man bör redovisa

alla artiklar som ingår i litteraturstudien och presentera alla resultat oberoende av om de stöder ens hypotes. Det vore oetiskt att endast presentera de artiklar som stöder forskarens egen åsikt. (Forsberg & Wengström 2003:74–75) Backman (2008:57) poängterar att forskaren bör vara neutral och nollställd när forskningen inleds. Om forskaren har fördomar eller förutfattade meningar kan detta leda till att viss information förbises eller nya upptäckter inte noteras. Vidare skall forskaren vara noggrann i sina slutsatser samt göra en välgrundad redovisning av resultaten (Forsberg & Wengström 2003:140).

I litteraturstudien har jag tagit dessa etiska överväganden i betraktande. Jag har börjat från noll och har inga fördomar eller förutfattade meningar när det gäller ämnet i fråga. När jag valt artiklar har jag även kritiskt granskat och tittat på hurdana etiska överväganden som gjorts och om de är godkända av någon etisk kommitté. För att informationen inte skall förvrängas har jag varit noggrann med att försöka välja artiklar som passar in i denna studies kontext. Alla inkluderade artiklar är presenterade i datainsamlingen. Vidare har jag lagt ner mycket tid på och varit noggrann när jag gått igenom och analyserat data.

5 RESULTAT OCH ANALYS

Resultatet i studien baserar sig på åtta vetenskapliga artiklar. Resultaten från de olika artiklarna kommer att redovisas med hjälp av innehållsanalys för att beskriva hur de professionella kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem och därmed främja möjligheterna till social inklusion. De inkluderade artiklarna har numrerats från 1-8. I texten kommer jag att hänvisa till numret på den artikel som jag presenterar. På så sätt kommer det tydligare fram hur innehållet har fördelat sig. Bilaga 2 utgörs av en presentation på valda artiklar, där det framgår vilket nummer som motsvarar vilken artikel.

I analysen kom det främst fram likheter mellan olika artiklar. Dock varierar tyngdpunkterna i artiklarna. Det gick att urskilja tre teman med hjälp av analysen; barnspecifika

insatser, miljön på daghemmet och samarbete med barnets föräldrar. Barnspecifika insatser är indelade i två kategorier; träning av kommunikation och träning av sociala färdigheter. Miljön på daghemmet har en underkategori; struktur på daghemmet. Samarbetet med barnets föräldrar är indelat i två kategorier; familjecentrering och föräldrar som medtränare.

5.1 Barnspecifika insatser

Woods & Wetherby (3) granskar i sin studie tidigare forskning med syfte att identifiera hurudana insatser som kan användas för att stöda barn som har autistiska drag. Leach & Duffy (4) beskriver i sin studie olika insatser i vardagen som främjar inkluderingen av elever med autism. I båda studierna (3,4) framgår, att det finns ett tydligt samband mellan de svårigheter som barn med autism har och deras möjligheter att kunna bli en del av gemenskapen på daghemmet. Barn med autism har svårigheter när det gäller kommunikation och social interaktion. Den kommunikativa kompetensen är en avgörande faktor för att kunna vara delaktig i de dagliga aktiviteterna på daghemmet. Den kommunikativa kompetensen hänger också nära samman med den sociala kompetensen. Resultatet i båda studierna (3,4) visar att med hjälp av olika barnspecifika insatser kan barnets kommunikation och sociala färdigheter tränas och därmed stärks möjligheterna till delaktighet. McConnell (6) undersöker i sin studie hurudana strategier som kan användas för att stärka den sociala interaktionen hos barn med autism. Även där kommer det i resultatet fram att barnspecifika insatser kan användas för att stöda barnet med autism så att det skall kunna bli en del av gemenskapen på daghemmet. Barnspecifika insatser innebär att fokus ligger på det enskilda barnet och på vilka insatser och åtgärder som kan användas för att stöda barnet.

5.1.1 Träning av kommunikation

I flera artiklar (3,4,7) granskas det hur det är möjligt att stöda kommunikationen hos barnet med autism. Resultatet från de olika studierna visar att det är möjligt att träna och

underlätta kommunikationen mellan barnet med autism och omgivningen med hjälp av olika metoder och hjälpmedel.

Avvikelse, försening och olika typer av brister inom kommunikationsområdet är gemensamt för alla barn med autism även om det finns stora individuella skillnader. Zander (7) vill i sin kunskapsöversikt få fram hur professionella kan stöda kommunikationen hos barnet med autism. Resultatet visar att de professionella kan använda sig av alternativ kompletterande kommunikation (AKK) som hjälpmedel. Alternativ kompletterande kommunikation bygger på gester och kroppsspråk eller andra visuella sätt att kommunicera och kan därför vara ett bra alternativ för barn med autism. De professionella kan också använda bilder och symboler för att träna kommunikationen (4,7). Genom att använda bilder och symboler som hjälpmedel lär sig barnet att förknippa bilderna med det talade språket och att använda dem som hjälpmedel för att svara (4). PECS är ett exempel på bildkommunikationssystem (7).

Annan AKK som inte är hjälpmedelsberoende kan till exempel vara teckenspråk, som i vissa fall kan vara effektivt. För att lära sig teckenspråk krävs dock välutvecklad finmotorik, vilket en del barn med autism kan ha svårt med. Vidare finns det samtalsapparater och datorer med kommunikationsprogram som kan användas effektivt för att förbättra kommunikationsförmågan hos barnet med autism. Det finns forsknings- och utvecklingsarbete inom detta område som pekar på samtalsapparaters effektivitet. Vidare kan det diskuteras kring huruvida alternativa kommunikationssystem kan vara till nytta för individer med autism eller om de exempelvis kan hämma talutvecklingen. Det finns dock inget stöd för att användning av AKK skulle hämma talutvecklingen. Ett annat diskussionsämne är huruvida något av dessa system är bättre än andra och i sådana fall, för vilka individer. (7)

Kommunikationsförmågan, det vill säga tal- och språkfärdigheter är direkt förknippade med livskvalitet och förekomst av problembeteenden. Resultatet (7) visar även att små förbättringar av kommunikationsförmågan kan innebära en påtagligt förbättrad livskva-

litet och färre problembeteenden. Enligt Woods & Wetherby (3) är det viktigt att omgivningen och miljön sporrar barnet till kommunikation och erbjuder kommunikationsmöjligheter. Den professionella bör även vara uppmärksam och lyhörd på barnets försök att ta kontakt och svara på dessa försök.

5.1.2 Träning av sociala färdigheter

Det är viktigt att aktivt träna sociala färdigheter för att barnet med autism skall kunna bli en del av gemenskapen. Utgående från resultatet i flera artiklar (1,2,3,4,6,7) finns det flera olika metoder professionella kan använda för att träna sociala färdigheter tillsammans med barnet.

Barnet med autism blir inte på eget initiativ en del i det sociala samspelet med andra barn. Barnet med autism lär sig nödvändigtvis inte heller av att vara med i samma miljö som andra barn. Både social interaktion och lek bör stödas för att uppnå att barnet med autism blir delaktigt. Den professionella kan stöda det sociala samspelet genom att sätta upp klara regler vad som gäller socialt och beteendemässigt. Det vill säga, lära barnet med autism vilka beteenden som accepteras och vilka som inte accepteras.(4) Sociala berättelser är ett sätt att underlätta för barnet med autism att effektivt ta in information (4,7). Likaså träning av generell lek med jämnåriga kan öka förmågan till sociala färdigheter och interaktion (6). Medhurst & Clay (1) har i sin studie undersökt hurdana stöd och åtgärder som har visat sig vara effektiva hos barn med autism på daghem. I resultatet framgår det att vuxna kan träna social interaktion via lek. Detta är en typ av barncentrerad lek som kallas för 'special time'. Barnet bestämmer själv leken och den vuxna är med och ställer frågor utgående från leken och barnets intresse.

I studierna (4,6,7) framgår det att gruppen av jämnåriga kan användas för att öka sociala färdigheter hos barnet med autism. Enligt McConnell (6) har flera studier visat tydliga och stundtals mera bestående effekter när det gäller sociala färdigheter hos barn med autism genom att använda jämnåriga som samspelepartners. Modellinläring eller dra-

ma är exempel på sätt där man kan använda sig av jämnåriga. Gruppen av jämnåriga kan även användas som instruktörer/tränare för barnet med autism. Enligt Zander (7) kan denna slags träning också ha positiva effekter när det gäller kommunikationen mellan barnet med autism och övriga barn. Barnet lär sig att ta fler kommunikativa initiativ i naturliga sammanhang, får ett bättre språk och förhoppningsvis då även mer långsiktiga relationer och vänskap med andra.

Kalyva & Avramidis (2) resonerar i sin studie kring ifall 'Circle of friends' (cirkel av vänner) är en metod som de professionella kan använda för att förbättra den sociala interaktionen och även den kommunikativa kompetensen hos barn med autism i daghemsmiljön. Resultatet i studien visar att denna typ av övning kan stärka både sociala och kommunikativa färdigheter. Via 'Circle of friends' kan man träna sociala färdigheter som barnet ännu inte uppnått eller haft möjlighet att träna. 'Circle of friends' går ut på att man skapar ett stödnätverk av jämnåriga som uppmuntrar och ger positiv feedback åt barnet med autism. Kamraterna i 'Circle of friends' blir lärda hur de skall hantera olämpligt beteende som uppkommer hos barn med autism. Med 'Circle of friends' strävas det efter att skapa en miljö där barnet kan vara i en vanlig och främjande kontakt med socialt kompetenta jämnåriga. Pedagogen och övriga barn uppmuntrar tillsammans barnet med autism till ett positivt beteende.

5.2 Miljön på daghemmet

Resultatet i studierna (1,3,4,6,7) visar även att förutom barnspecifika insatser kan miljön även anpassas så att barnet med autism skall ha möjlighet att kunna vara en del av gemenskapen.

Då stödåtgärder i daghemsmiljön erbjuds, får barnet en chans att växa upp tillsammans med jämnåriga. Miljön anpassas så att både barn med och utan funktionshinder har möjlighet att vara delaktiga. Anpassningar kan till exempel vara att tillhandahålla olika hjälpmedel, ordna en skild arbetsplats åt barnet, ta bort saker i omgivningen som distraherar barnet. Om barnet är känsligt för högt ljud i omgivningen, bör det ges möjlighet

för barnet att dra sig undan eller att ha hörlurar. Stöd och åtgärder i miljön är till för att stöda inläringen i vardagen. (4)

När barnet med autism stöds är det viktigt att alltid utgå ifrån det enskilda barnet. Barnets intresse bör stå som utgångspunkt. De professionella kan använda det som redskap för att engagera barnet. Ett aktivt engagemang hos barnet självt är av betydelse för att uppnå delaktighet. De professionella kan öka engagemanget hos barn med autism genom att erbjuda flera olika sätt till lärande. Detta väcker och håller intresset uppe hos barnet med autism och ökar delaktigheten. Vanligt är att barn med autism har svårt att sitta stilla och lära sig. Då kan det vara bra att använda andra slags metoder för att stöda lärandet, till exempel genom att använda kroppen, utöva roll spel och använda gruppen som modell inläring. Detta kan även ha positiv inverkan på sociala interaktionen. De professionella kan aktivt ställa frågor till barnet så att de är med och kommer fram i gruppen. Genom att engagera barnet med autism i olika aktiviteter kan man även hindra att problembeteende uppstår på grund av utanförskap. (4)

Stöd och åtgärder som har visat sig vara mest effektiva med barn med autism på daghem är anpassningar i omgivningen och kontinuitet (1). Via miljön är det även möjligt att främja möjligheterna till kommunikation (7). Miljömässiga förändringar och anpassningar, såsom strukturerade aktiviteter och utvecklingsanpassade barngrupper kan under vissa förhållanden underlätta den sociala utvecklingen hos barnet med autism (6). Vidare poängterar McConnell (6) att det också behövs barnspecifika insatser för att skapa större förändringar.

5.2.1 Struktur på daghemmet

De professionella kan stöda lärandet genom struktur på daghemmet. Detta kan förverkligas med hjälp av visuella strategier och symboler (1). Resultatet i studierna (1,3) visar att rutiner kan stöda barnet med autism. Insatser och åtgärder bör sättas in i de vanliga rutinerna på daghemmet, så att träningen blir en del av vardagen. Det har visat sig att rutiner har positiv effekt på barnet med autism. Rutiner kan underlätta vardagliga sys-

lor så som till exempel påklädning och matsituation. Rutinerna skapar trygghet. Barnet känner igen vad som kommer att hända. Med hjälp av rutiner kan barnets självständighet ökas. Rutiner kan även stöda interaktionen mellan vårdare och barn. (3) Ett eget personligt dagsschema med ord och bilder över vad som kommer att hända under dagen kan också underlätta vardagen för barnet med autism (1,4). Detta hjälper barnet att förstå vad som förväntas av barnet och när. Scheman som visar vad som kommer att hända kan minska barnets orolighet. (4)

Resultatet (1) i studien gjord av Medhurst & Clay påvisar att det kan vara framgångsrikt att ha en arbetsplats åt barnet med autism. Då barnet kommer till arbetsplatsen vet barnet vad som förväntas. Detta resultat kan relateras till resultatet i studien gjord av Carnahan et al. (5), vars syfte är att granska om 'Structured work system' (strukturerat arbetssätt) som en metod kan stöda barnet med autism i vardagen på daghemmet. Resultatet visar att 'Structured work system' kan stöda och engagera barnet i vardagen på daghemmet. 'Structured work system' har utvecklats från TEACCH metoden och den kan anpassas efter barnets individuella behov och inlärning. Metoden 'Structured work system' är visuellt utvecklad och den kan användas på daghemmet när man övar på olika uppgifter och saker som barnet skall lära sig. Praktiskt går det till så att barnet har sin egen arbetsplats där olika uppgifter utförs. Vid arbetsplatsen finns det ett schema och arbetsuppgifter i olika korgar som är numrerade efter ett särskilt system. En arbetsuppgift kan till exempel vara att lägga ett pussel. Barnet börjar i nummer ordning med uppgifterna, tar nummerlappen och korg 1, utför den uppgiften och sedan nästa. Med hjälp av detta system kan barnet själv se hur mycket och vad som skall göras och när uppgifterna är klara samt vad som skall göras sen. Det kan vara någon form av belöning som barnet får efter att barnet utfört uppgifterna. Detta system ger även barnet möjlighet att i lugn och ro utföra uppgifterna med handledning från en vuxen.

5.3 Samarbete med barnets föräldrar

I flera studier (1,3,4, 6,7,8) ligger fokus i resultatet på samarbetet mellan professionella och föräldrar. Det tas fram som en viktig aspekt för att kunna inkludera barn med autism

i gemenskapen. Föräldrarna är de som känner barnet bäst av alla och tillbringar mest tid med barnet. Därför är det viktigt att de professionella tar med föräldrarna i planering och frågor som angår barnet (3,4). Föräldrarna kan också medverka som barnets tränare under handledning och stöd från de professionella (8). Eftersom alla barn är individuella och har olika intressen och olika starka sidor, så är det omöjligt att allmänt säga vilken stödåtgärd som fungerar bäst (3). För att hitta de metoder som fungerar bäst med varje barn är det viktigt att professionella och föräldrar utvärderar och dokumenterar vad och hur man gör, samt vad det resulterar i. Utgående från detta ställer de tillsammans upp användbara och meningsfulla mål. (7)

5.3.1 Familjecentrering

En central aspekt i samarbetet med föräldrarna är även familjecentrering. Detta innebär att den professionella inte enbart arbetar utgående från barnets starka sidor och de nedläggningar funktionshindret medför, utan hela familjesituationen får fungera som utgångsläge då barnet med autism stöds. Den professionella bör utgå ifrån föräldrars önskemål, intressen och vad de funderar på eller oroar sig över. Genom att ta hela familjen i betraktande kan den professionella förbättra hela familjens livskvalitet. (3) Om det uppstår problem, kan föräldrarnas kunskap vara värdefull. Föräldrarna vet hur barnen är i andra miljöer utom på daghemmet och de kan ha viktig information att dela med sig som kan hjälpa barnet. Barnets föräldrar vet vad som fungerar med barnet och de kan hitta på lösningar som kanske den professionella inte skulle tänka på. (4)

Granat (8) granskar i sin studie kunskapsunderlaget som fokuserar på barnets föräldrar och deras roll när det gäller att stöda barnet med autism. Ur resultatet i studien framgår att, för att föräldrar skall kunna vara delaktiga i frågor och planering som rör deras barn, bör de professionella ge föräldrarna möjlighet att inta en aktiv roll vid planering. Föräldrarna bör även få kunskap om funktionshindret och hur man kan träna olika färdigheter med barnet. För att föräldrar skall ha möjlighet att kunna påverka är det viktigt att de får fortlöpande information om barnets utveckling. Enligt Woods & Wetherby (3) är ett gott samarbete viktigt för att kunna skapa en god kontakt och relation till föräldrarna.

Ärlighet är viktigt. Att ta upp och diskutera svåra saker med föräldrarna är utmanande, det är ändå viktigt att den professionella inte undanhåller information som har med barnet att göra, även om det skulle vara för att mildra situationen. Zander (7) lyfter fram att ingen kan ha svar på alla frågor som rör barnet men i en fungerande relation mellan professionella och föräldrar där man tillsammans funderar kring barnets bästa kan man uppnå effekt.

5.3.2 Föräldrar som medtränare

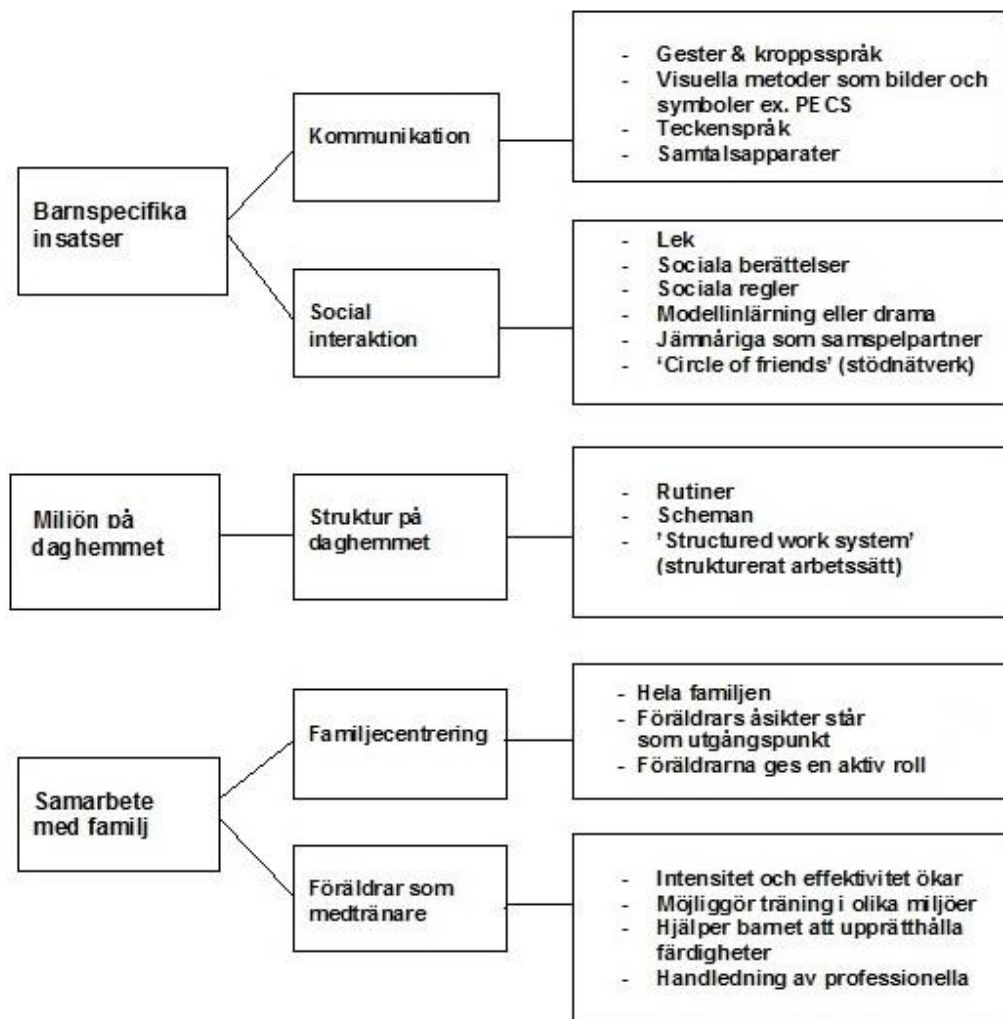
De professionellas uppgift kan också vara att stöda föräldrarna så att de skall kunna arbeta med barnet på ett ändamålsenligt sätt (4). Genom att aktivt och medvetet öva på olika moment i vardagen både på daghemmet och i hemmet ökar det chanserna att uppnå ett lyckat resultat (1,8). Flera program för barn med autism tar upp att föräldrarna kan fungera som medtränare. Föräldrar kan tillsammans med barnet träna allt från vardagsaktiviteter, lek och att fungera socialt, till träning av specifika förmågor och hantering av problembeteenden. (8)

Barnet med autism använder sig oftast inte spontant av de färdigheter det lärt i en situation när det befinner sig i en liknande situation i en annan miljö. Därför är det skäl att inte bara personalen på daghemmet tränar olika färdigheter tillsammans med barnet utan att även föräldrar eller andra som finns runt barnet kan träna barnet och hjälpa det att överföra färdigheter till olika miljöer och situationer. Föräldrarna är också viktiga eftersom de tillbringar mycket tid med barnet och därigenom kan öka intensiteten av träningen. De kan även hjälpa barnet att upprätthålla eller behålla färdigheter som barnet lärt sig. Det är av stor betydelse att de professionella engagerar och handleder föräldrarna i att träna barnet. Studier har visat att det är bättre att lära föräldrar allmänna analys- och inlärningsprinciper för hur de kan lära ut nya färdigheter eller handskas med problembeteenden i stället för att lära dem bemöta specifika beteenden. När föräldrar lär sig allmänna principer är det lättare att överföra denna kunskap även till nya problem som kan uppstå. (8)

Det har dock diskuterats kring hur föräldrarna själva påverkas av tränarrollen. Ett relativt stort antal studier visar att föräldrar fungerar mycket bra i tränarrollen. Ytterligare har det diskuterats huruvida rollen som tränare av det egna barnet kan leda till ökad eller minskad stress för föräldrarna. Ett flertal studier visar att föräldrar som deltar aktivt i träningen av sitt barn upplever mindre stress. Den oro, som ibland framkommer i debatten om att föräldrarna skulle påverkas negativt av att vara med och träna sitt barn, får endast litet stöd i gjorda studier. (8)

5.4 Sammanfattning av resultat och analys

Resultatet visar att de professionella kan stärka barnets delaktighet med hjälp av barnspecifika insatser som träning av kommunikation och social interaktion. Den sociala och kommunikativa kompetensen är viktig för att barnet med autism skall kunna vara en del av gemenskapen. De professionella kan även stärka barnets delaktighet genom att forma miljön enligt barnets behov så att den stöder lärande. För barn med autism är struktur och kontinuitet är viktigt. För att kunna planera verksamheten på ett ändamålsenligt sätt är det viktigt att utgå från barnets förutsättningar och intressen. Resultatet påvisar även att samarbete med familjen är viktigt. Barnets föräldrar kan ses som medtränare och erfarenhetsexperter. De är därför en resurs när det gäller att stärka delaktigheten hos barnet med autism på daghemmet.

Figur 2 Resultatöversikt

6 DISKUSSION

I detta kapitel kommer jag att tolka och fokusera på en diskussion kring resultatet. Jag kommer även att diskutera och kritiskt granska litteraturstudien som forskningsmetod. Till sist kommer jag att presentera en konklusion av examenarbetet och ge förslag till fortsatt forskning.

6.1 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen kommer jag att tolka och koppla resultatet till den teoretiska bakgrunden i denna studie.

6.1.1 Kompetens för socialt deltagande

Enligt Bromark (2009) och resultatet från denna litteraturstudie har barnet med autism svårare att bli en del av gruppen på grund av de svårigheter som funktionsnedsättningen medför. Det är nödvändigt med extra stöd och insatser i vardagen för att barnet med autism skall klara av daghemsvistelsen på ett positivt sätt och ha möjlighet till delaktighet och inklusion. Detta kan kopplas till Madsen (2006:25,43,203) som tar upp att socialpedagogiska insatser kan handla om att stöda barn med funktionshinder. Målet med de socialpedagogiska insatserna är att utveckla färdigheter och kompetenser som behövs för socialt deltagande i olika gemenskaper för att kunna bemästra vardagen. Daghemmet kan ses som en socialpedagogisk arena vilken förmedlar kompetenser som är nödvändiga för att klara av det samhälleliga livet. Madsen (2001:103–104) framhåller socialisering som en viktig faktor som förmedlas via daghemmet. Vidare förklarar Madsen att de som inte behärskar de kompetenser som socialiseringen ställer krav på, lätt hamnar utanför.

De svårigheter som barnet med autism har kan kopplas samman med kompetenser som behövs för att kunna vara delaktig. Enligt Trillingsgaard et al. (2011:92–93) har barn med autism svårt med kommunikation och social interaktion. Vidare menar Choen (2000:60), att ifall barnet inte har de kommunikativa färdigheter som miljön kräver kan barnet lätt hamna utanför. Detta sammanfaller med resultatet i min studie, där det framkommer att kommunikativa och sociala kompetenser är viktiga för att kunna vara delaktig i de dagliga aktiviteterna på daghemmet. Resultatet visar att det finns åtgärder och insatser som kan stärka barnets kompetenser när det gäller kommunikation och social interaktion. Genom att stärka den kommunikativa och sociala kompetensen kan de professionella skapa förutsättningar för delaktighet. Resultatet i litteraturstudien behandlar

enbart den objektiva sidan av delaktighet. Janson (2005) tar i sin teori upp både en objektiv och subjektiv sida av delaktighet. Jag har valt att inte bara göra kopplingar till den objektiva sidan av delaktighet utan att även relatera till den subjektiva sidan. De professionella kan inte direkt påverka den subjektiva sidan av delaktighet eftersom det handlar om själva upplevelsen. Dock tolkar jag det som att då den objektiva delaktigheten stärks, skapas även förutsättningar för subjektiv delaktighet.

Tillhörighet är en delaktighetsaspekt som kan betraktas både ur ett objektivt och subjektivt perspektiv. Utvecklandet av kommunikativa och sociala kompetenser är av betydelse för att barnet skall kunna känna tillhörighet. Janson (2005) beskriver tillhörighet enbart som objektiv. Tillhörighet ur ett objektivt perspektiv garanterar inte delaktighet när det gäller socialt. Molin (2004:70–71) igen anser att det ytterligare finns en subjektiv sida av tillhörighet. Om tillhörighet betraktas ur detta perspektiv så tolkar jag det som att eftersom träning av kommunikation och social interaktion ökar möjligheterna att vara en del av gruppen så ökar därmed också känslan av att tillhöra gemenskapen.

Choen (2000:62) tar upp betydelsen av kommunikation och att barnet med hjälp av kommunikation kan styra och påverka sin omgivning. Detta aktualiseras även i Jansons (2005) delaktighets teori där han framhåller autonomi som en subjektiv aspekt på delaktighet. Janson beskriver att autonomi handlar om att kunna bestämma och påverka sin situation. Resultatet visar att det finns olika sätt att stöda kommunikationen. Genom att stärka kommunikationen mellan barnet och omgivningen, tolkar jag det som att barnet har större möjlighet att kunna påverka sin vardag och aktivt vara en del av den. Jag kommer även här att tänka på att en betydelsefull del av kommunikationen handlar om att den professionella kan inta barnets perspektiv och lyssna samt tolka barnet. I samband med kommunikationen kommer det i resultatet fram att en stärkt kommunikation kan förebygga problembeteenden. Gerland (2011:97) tar upp bemötande av problembeteenden ur ett korrigerande syfte. Resultatet behandlar inte problembeteenden som kan förekomma hos barn med autism i ett korrigerande syfte utan endast via förebyggande åtgärder.

Enligt resultatet kan barnets sociala kompetens och den sociala interaktionen stärkas bland annat via sociala berättelser, lek, jämnåriga som instruktörer och genom att skapa ett stödnätverk. Detta kan relateras till samhandling som Janson (2005) lyfter fram som en delaktighetsaspekt. I samhandling ingår alla i en planerad gemenskap. Genom att stärka färdigheter till social interaktion ökar inte bara samhandlingen utan även förutsättningar för att barnet skall accepteras av gruppen. Acceptans är en delaktighetsaspekt som har att göra med om barnet accepteras av övriga gruppmedlemmar. I detta sammanhang kommer jag att tänka på hur viktigt det är att lära alla barn i gruppen att se olikhet och mångsidighet som något positivt. Detta inverkar även på hur övriga barn bemöter och accepterar barnet med autism. Det framkommer inte i resultatet hur det är möjligt att stöda resten av gruppen för att barnet med autism skall kunna bli delaktigt, vilket skulle kunna ses som en brist.

6.1.2 Utformande av en stödjande miljö

Förutsättningar för delaktighet kan skapas via miljön. Enligt Madsen (2006:176) inverkar miljön direkt på barnets möjligheter att bli inkluderat i gruppen. Enligt Pramling et al. (2006:27) kan professionella forma miljön genom att erbjuda olika möjligheter till lärande, vara kreativa och utgå från barnets förutsättningar. Detta överensstämmer med resultatet där följande exempel finns, ifall barnet med autism har svårt att sitta stilla, varför då inte använda metoder där barnet kan använda kroppen, som till exempel rollspel. Detta kan även relateras till grunderna för planen för småbarnsfostran (Stakes 2005) där det betonas att miljön skall vara sporrande och inbjuda till lärande. Professionella är de som ansvarar för att forma en inkluderande miljö och som skapar förutsättningar genom att planera och stödja processen samt genom att ta fram material.

Engagemang är enligt Janson (2005) en delaktighetsaspekt, som handlar om att vara aktivt med i olika handlingar och som även kan ses som en individs intresse för en uppgift. Janson menar att professionella kan öka engagemanget hos barn genom att stöda det till att vara aktivt med i olika handlingar. Resultatet kan kopplas samman med detta. Det

påvisar att även barnets engagemang kan ökas då det erbjudas olika sätt till lärande och då miljön utformas enligt barnets behov och verksamheten därefter. Genom ett aktivt deltagande kan känslan av delaktighet stärkas. Därför är det av betydelse att planera verksamheten utgående från barnets starka sidor för att barnet med autism skall kunna ingå i gemenskapen. Både i teorin (Trillingsgaard et al. 2011:110–111) samt i resultatet framgår det att barnets intresse bör stå som utgångspunkt för att engagera barnet.

En miljö som stöder lärandet kan även betraktas som tillgänglig. Janson (2005) menar att barnet med funktionshinder inte enbart bör ha tillgång till den fysiska miljön utan även till meningssammanhang. Nordström (2004:207,210) beskriver att delaktighet i miljön även kan innefatta att barnet delar normer, rutiner och kommunikationssystem. Resultatet visar att lärandet kan stödas med hjälp av olika hjälpmedel och kontinuitet. Visuella strategier är hjälpmedel som har visat sig fungera bra med barn med autism.

Resultatet visar även att då struktur skapas i vardagen, kan även delaktigheten hos barnet med autism stärkas. 'Structured work system' är ett sätt att skapa struktur för att stöda lärandet. I resultatet framgår det även att scheman och rutiner kan underlätta vardagen och det skapar möjlighet för barnet att vara delaktigt eftersom barnet vet vad som kommer att hända. Trillingsgaard et al. (2011:105) beskriver att barnet med autism är väldigt fast vid rutiner och att det skapar egna rutiner, samt att förändringar och avbrott kan vara mycket svåra. Utgående från detta kom jag att fundera över om det är bra med för mycket rutiner? Inom ramarna för de dagliga rutinerna, vore det bra att medvetet göra små förändringar så att barnet vänjer sig vid förändringar?

6.1.3 Familjen som resurs och erfarenhetsexpert

I grunderna för planen för småbarnsfostran (Stakes 2005) påpekas det att en förutsättning för att barnet skall vara delaktigt är att föräldrarna är delaktiga. Föräldrarna kan tillsammans med personal skapa en ändamålsenlig uppväxt och utveckling för barnet. Detta sammanfaller med resultatet som visar hur viktigt det är att samarbeta med bar-

nets föräldrar och att föräldrarna ges en aktiv roll och en möjlighet att vara delaktiga i frågor som rör deras barn. Det är centralt att stöda hela familjen. Det är föräldrarna som är experter på sina barn och det är därför mycket viktigt att de tas med i frågor som har med barnet att göra. Det är av betydelse att föräldrar och professionella samarbetar, lägger upp mål och utvärderar tillsammans för att uppnå ett ändamålsenligt stöd. Madsen (2001:140) menar att daghem skall vara en institution för hela familjen och betonar därför betydelsen av att skapa ett intensivt och målinriktat föräldrasamarbete. Även Kerola (2009:220) tar upp föräldrasamarbete som viktigt.

I det här sammanhanget kommer även effekten av att träna ofta för att stärka barnets olika kompetenser upp. Resultatet visar att bästa effekt kan uppnås genom att barnet inte bara tränas på daghemmet utan även i andra miljöer. I resultatet talas det om föräldrar som medtränare. Liknande tankar aktualiseras i det socialpedagogiska arbetet. Madsen (2001:42–43) tar upp familjen som viktig när det handlar om att stöda barnet. Han menar att den professionella skall fungera som vägledare till föräldrarna. Socialpedagogiken kan bistå med att utveckla föräldrars kompetenser, som behövs för att barnet skall kunna få stöd både i hemmet och inom dagvården.

I resultat delen betonas enbart samarbetet mellan familj och professionella på daghemmet. Resultatet tar inte upp mångprofessionellt samarbete mellan olika instanser, något som jag kan tänka att även är av betydelse för att stärka barns delaktighet. I Jansons (2005) delaktighets modell tas inte samarbete mellan professionella och föräldrar alls upp, något som enligt resultatet i min studie är av stor betydelse för att stärka barnets delaktighet. Jansons delaktighetsmodell behandlar delaktighet utgående ifrån barnet i daghemsgruppen. Utgående från detta vill jag framhålla att det är viktigt att vara kritisk till hans delaktighetsmodell. Han tar fram en del aspekter på vad delaktighet kan innebära, dock utesluter det inte att det finns andra viktiga faktorer som inverkar på barnets delaktighet.

6.2 Metoddiskussion

I denna studie var syftet få fram hur de professionella kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem och därmed främja möjligheterna till social inklusion. Min frågeställning var; hur kan professionella forma verksamheten på daghemmet för att barn med autism skall kunna vara en del av gemenskapen? Jag använde mig av litteraturstudien som metod för att få svar på syfte och frågeställning. Jag valde denna typ av metod eftersom det ger mig möjlighet att beskriva vad som tidigare forskats inom detta område. Studien utgör därmed en sammanfattning som yrkesmänniskor kan ha nytta av. Med hjälp av en litteraturstudie har jag även kunnat presentera viktiga faktorer som kommit fram i tidigare forskning och som är av betydelse för att stärka delaktigheten hos barnet med autism. Eftersom litteraturstudien baserar sig på tidigare forskning har jag kunnat få fram större mångsidighet och ett bredare perspektiv i studien än om jag till exempel använt mig av empirisk metod. En annan orsak till att jag har valt att göra en litteraturstudie är att det kan vara svårt att hitta professionella som har erfarenhet av inkludering av barn med autism på daghem, eftersom det inte är så vanligt här i Finland.

6.2.1 Datainsamlingsprocessen

I metodkapitlet har jag strävat efter att utförligt beskriva stegen i datainsamlingsprocessen för att öka trovärdigheten och för att följa forskningsetiska aspekter. När jag inledde litteratursökningen satte jag upp urvalskriterier för att hitta relevanta artiklar till studien. Urvalskriterierna hjälpte mig även att begränsa antalet artiklar. Ett urvalskriterium var att artiklarna skall behandla olika slags stöd, insatser eller åtgärder för barn med autism som går på daghem. Artiklarna skall även kunna kopplas till delaktighet och social inklusion. Jag tog dock med en annan artikel som kom fram med mina sökord och som handlar om skolbarn med autism. Jag valde att inkludera denna artikel eftersom den tar upp olika insatser professionella kan använda för att inkludera barn med autism. Artikeln var mycket relevant och innehöll fakta som passade bra in i kontexten till denna studie. Jag ville att artiklarna skulle kunna kopplas till delaktighet och social inklusion eftersom min studie handlar om barn med autism som är integrerade på daghem.

De artiklar som jag hittat är från England, USA, Grekland och Sverige. Jag valde att inte göra någon geografisk begränsning, dels eftersom antalet forskningar i Finland om barn med autism i daghemskontext är begränsat och dels för att jag anser att det är relevant att ha med internationella forskningar. Diagnoskriterierna för autism är de samma runtom i världen och dessa barn är i behov av liknande stöd och insatser oberoende av land. De insatser och stödåtgärder som framgår ur artiklarna kan tillämpas på daghem i Finland, även om daghemssystemen kan variera i olika länder.

För att öka studiens kvalitet, har jag använt mig av enbart vetenskapliga artiklar. Jag hittade artiklar främst på engelska eftersom databaserna som jag sökte i var engelskspråkiga. Jag hittade även två artiklar på svenska via Google Scholar. Jag är medveten om att jag på grund av begränsade språkkunskaper kan ha gått miste om aktuell forskning som är på andra språk än engelska, svenska och finska. Det hade varit intressant att kunna ha någon finländsk artikel med. Jag gjorde sökningar på finska via databasen Arto och Google Scholar, men hittade med mina urvalskriterier och sökord, inga vetenskapliga artiklar, som passade in i kontexten till min studie.

Jag strävade efter att söka artiklar i flera olika databaser för att få ett större heltäckande resultat. Jag kunde dock med fördel ha sökt artiklar i ännu fler databaser än Eric (free version), Academic Search Elite (EBSCO), Sage Journals Online, Arto samt Google Scholar. När jag inledde sökningen kom jag fram till att det finns mycket material inom detta område, vilket ledde till att jag blev tvungen att kombinera flera sökord för att få fram artiklar som motsvarar kontexten i min studie. När jag lyckades begränsa sökningen fick jag också fram ett mer hanterligt antal artiklar. Jag har använt mig av ganska få sökord. Jag valde dock medvetet, på grund av den mängd material som det fanns, att inte utvidga sökningen med så många sökord. Hellre har jag använt mig av färre sökord för att kunna gå igenom alla träffar. Google Scholar är ett undantag. Jag anser ändå nu i efterhand att det hade varit till fördel med flera artiklar i studien. Då kunde jag ha fått fram ett ännu mer mångsidigt resultat. Jag anser att de inkluderade artiklarna som jag hittat, svarar på syftet och frågeställningen i min studie.

Artiklarna som jag inkluderat i studien är mellan åren 2002 och 2012. Det är ett ganska långt tidsintervall. Därför är det viktigt att förhålla sig kritiskt till källorna. Jag valde ändå detta tidsintervall eftersom jag ansåg just de äldre artiklarna i studien betydelsefulla och relevanta att inkludera. Jag märkte att flera aspekter som togs upp i de äldre artiklarna även betonades och var aktuella i nyare forskning.

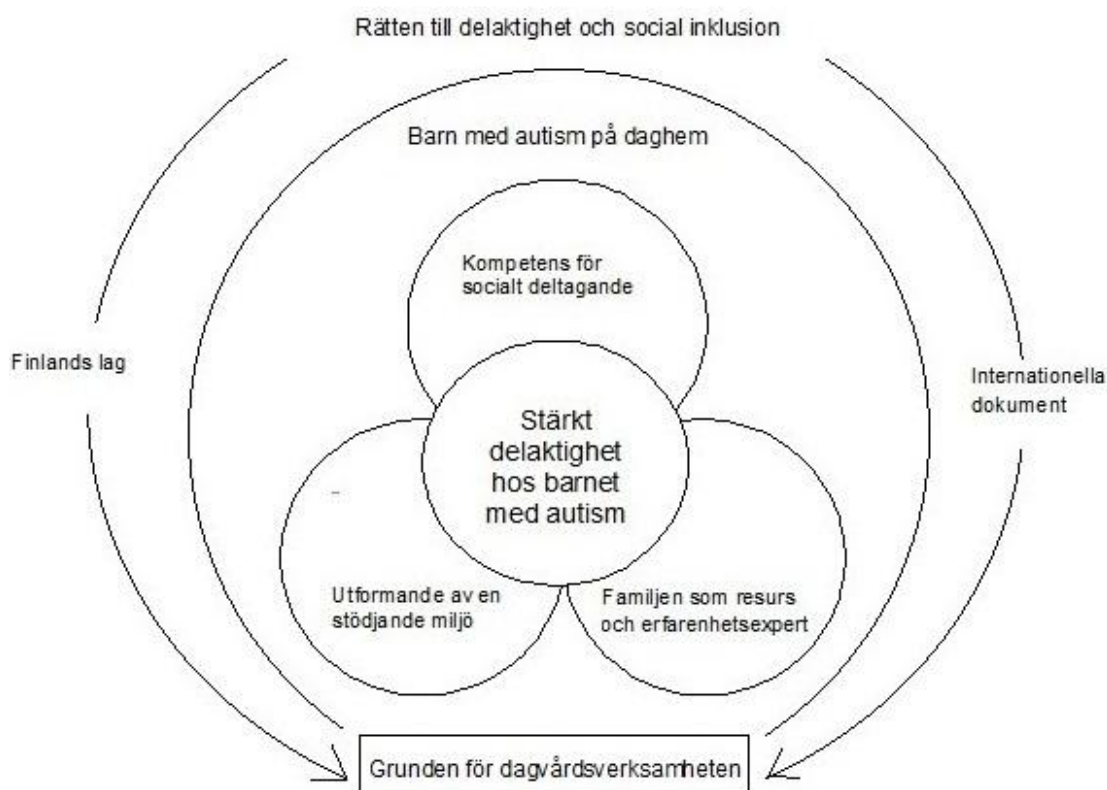
När man gör en undersökning är det viktigt att ta validiteten och reliabiliteten i betraktande. Validiteten i en studie kan förklaras med mätinstrumentens förmåga att mäta det som ska mätas (Forsberg & Wengström 2008:113). Reliabilitet innebär hur pålitlig undersökningen är och om undersökningsmetoden eller andra faktorer påverkat resultaten. (Jacobsen 2007:169). I en litteraturstudie kan validitet och reliabilitet ökas då forskaren går igenom alla artiklar noggrant. Därmed kan feltolkningar undvikas och forskaren kan få fram artiklar som passar in i studiens kontext. När man gör en litteraturstudie är det viktigt att komma ihåg att man använder sig av andrahands data. Därför behöver forskaren vara kritisk och ifrågasätta det som skrivs. (Jacobsen 2007:114–115) För att hitta artiklar som passar i min kontext har jag noggrant läst igenom träffar samt kritiskt granskat metod, utförande och resultat i de artiklar jag inkluderat. Alla artiklar i studien är inte godkända av någon etisk kommitté men jag har kritiskt granskat forskningsetiska överväganden i artiklarna.

Jag analyserade de inkluderade artiklarna med hjälp av innehållsanalys. Jag läste igenom artiklarna flera gånger för att undvika att gå miste om viktiga teman. Denna analysmetod fungerade bra i studien eftersom kategoriseringen hjälpte mig att se hur flera olika delar bildar en helhet. Det vill säga det finns många olika stöd och åtgärder som tillsammans kan användas för att anpassa daghemsverksamheten och stärka delaktigheten hos barn med autism och därmed öka möjligheterna till social inklusion. Innehållsanalysen gav mig även möjlighet att systematiskt gå igenom artiklarna och att ta fram eventuella likheter och olikheter. Eftersom många artiklar betonade liknande saker, an-

såg jag kategoriseringen vara relativt lätt. Med hjälp av kategoriseringen fick jag även en bra struktur, som jag kunde använda när jag presenterade resultatet.

6.3 Konklusion

Finlands lag och internationella dokument tar upp rätten till delaktighet och social inklusion, något som kan betraktas som en mänsklig rättighet. Utgående från detta har barnet med autism rätt till social integration på daghem. Barnet med autism har även rätt att få de insatser och de stödåtgärder som behövs för att kunna vara en del av gemenskapen på daghemmet. I planen för småbarnsfostran (Stakes 2005) framgår även detta. Verksamheten på daghemmet bör därför formars så att barnet med autism skall kunna vara delaktigt. Det finns tre huvudfaktorer som kan bidra till att stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem. Genom att de professionella tar dessa faktorer i betraktande, när verksamheten på daghemmet planeras, ökar därmed barnets möjligheter till att bli en del av gemenskapen på daghemmet.

Figur 3 Stärkt delaktighet hos barn med autism på daghem

De professionella kan stärka delaktigheten hos barn med autism på daghem via olika insatser och stödåtgärder. När olika insatser och stödåtgärder planeras in i vardagen på daghemmet, bör barnets behov och förutsättningar tas i betraktande. Barnspecifika insatser handlar om att stärka de kompetenser som barnet behöver för att kunna vara en del av gemenskapen. Kommunikationen och den sociala interaktionen är avgörande faktorer för att barnet skall kunna delta i det sociala samspelet på daghemmet. Genom att underlätta och stöda kommunikationen samt de sociala färdigheterna stärks möjligheterna till att barnet med autism skall kunna vara en del av gemenskapen. Ytterligare kan utformningen av miljön stärka barnets möjligheter till delaktighet. Stöd och åtgärder i miljön är till för att stöda inlärningen i vardagen. För att skapa en lärande miljö för barnet med autism, bör de professionella ta bort saker i omgivningen som distraherar barnet. Om barnet är känsligt för högt ljud bör barnet ges möjlighet att kunna dra sig undan eller ha hörlurar. Barn med autism behöver struktur och kontinuitet i vardagen. En lärande miljö kan skapas via struktur, vilket kan uppnås via rutiner, bilder, scheman och strukturerat arbetssätt. De professionella kan engagera barnet i olika aktiviteter och uppgifter genom att planera dem utgående från barnets intressen eller att barnet får någon form av belöning där det gjort vad som väntats av det. Samarbete med barnets föräldrar är viktigt för att kunna forma så ändamålsenliga stödåtgärder och insatser som möjligt. Eftersom föräldrarna känner barnet bäst, kan de fungera som erfarenhetsexperten och kan därför ses som en resurs. Föräldrarna kan även fungera som medtränare för barnet. På så sätt får barnet möjlighet att träna på eller upprätthålla färdigheter i olika miljöer. Det kan öka effekten och intensiteten av träningen. De professionella kan även handleda föräldrarna och lära ut allmänna strategier för hur de skall bemöta barnet.

Jag har själv under arbetets gång kommit att reflektera över hur viktigt det är att barn med funktionshinder integreras i daghem och att det faktiskt erbjuds möjlighet för det enskilda barnet att kunna vara delaktigt. Ifall barnet utestängs från vardagliga arenor har det heller inga förutsättningar att tillägna sig de kompetenser som behövs för att kunna vara delaktig i det vardagliga livet. Dock går det att fundera över var gränsen går när det gäller att integrera barn med autism på daghem och om det i vissa fall inte gynnar barnet eller övriga barn i daghemsgruppen och i så fall i hurdana fall?

De professionella kan möjliggöra delaktighet genom att vara kreativa, hitta olika modeller för lärande och hitta nya lösningar, samt genom att vara medvetna om sig själv och sina handlingar. Viktigt är att de professionella kan skraddarsy verksamheten för att barnet med autism skall kunna vara delaktigt. Det är av betydelse att de professionella har både teoretisk och praktisk kunskap, samt kompetens. I resultatdelen kommer det fram hur de professionella kan forma och planera verksamheten genom olika insatser och stödåtgärder för att stärka delaktigheten hos barnet med autism. De stödåtgärder och insatser som lyfts fram kan betraktas som några av de sätt, som kan används i arbetet med barn med autism på daghem. Dock är det viktigt att förhålla sig kritiskt till dessa och att vara medveten om att det dessutom finns andra sätt som kan användas, som inte kommer fram i resultatet i min studie. Vidare är alla barn unika, vilket innebär att en del metoder fungerar med en del barn och andra inte. Utgångspunkten för att forma ett så ändamålsenligt stöd som möjligt för barnet, är om de professionella utgår från barnets behov och intressen samt samarbetar med barnets föräldrar.

Det har kommit fram hur det är möjligt att stärka delaktigheten hos barnet med autism och främja social inklusion. Hur fungerar detta i praktiken? Det finns yttre faktorer som styr ramarna för dagvårdsverksamheten och de professionellas arbete. Dessa faktorer kan antingen möjliggöra eller vara ett hinder för att skapa delaktighet och social inklusion. Det kan bland annat handla om personalens kompetens, ekonomiska frågor, om daghemmet har tillgång till de resurser som behövs för att kunna skapa delaktighet, barngruppens storlek, hur mycket tid de professionella har att ge varje enskilt barn. Även om det kan finnas hinder för att skapa delaktighet vill jag framhålla att små faktorer kan stärka barnets delaktighet. Det behöver inte alltid vara stora saker. Framför allt tror jag att en avgörande faktor är de professionellas inställning och värderingar till delaktighet och social inklusion.

6.4 Förslag till fortsatt forskning

I denna studie har det kommit fram hur de professionella kan forma daghemsverksamheten så att barnet med autism skall kunna vara delaktigt. Fokus i denna studie har legat på barnet och hurudant stöd det behöver för att kunna vara en del av gemenskapen. Vidare anser jag att det vore intressant att fortsätta forskningen med fokus på barnets föräldrar. Resultatet påvisade hur stort inflytande föräldrarna har, samt hur viktigt samarbetet mellan föräldrar och professionella är. Detta kan även vara en viktig del som lätt glöms bort när det planeras stödåtgärder för barnet med autism. Föräldrarna är de som är experter på sitt barn. För att uppnå ett lyckat samarbete mellan föräldrar och professionella, anser jag det vara betydelsefullt att synliggöra hurudant stöd föräldrarna är i behov av och hur de professionella på bästa sätt kan stöda hela familjen.

KÄLLOR

Almqvist, Lena; Eriksson, Lily & Granlund, Mats. 2004, Delaktighet i skolaktiviteter – ett systemteoretiskt perspektiv. I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, red. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 137-153

Aveyard, Helen. 2007, *Doing a literature review in health & social care – a practical guide*. England: Open University Press, 142s.

Axelsson, Åsa. 2008, Litteraturstudie. I: Granskär, Monica & Höglund-Nielsen, Birgitta, red. *Tillämpad kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*. Lund: Studentlitteratur, s. 203-220

Backman, Jarl. 2008, *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur, 223s.

Berglund, Stig-Arne. 2000, *Social pedagogik: i goda möten skapas goda skäl*. Lund: Studentlitteratur, 287s.

Björck-Åkesson, Eva. 2009, Specialpedagogik i förskolan. I: Sandberg, Annette. *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur, s. 17-33

Björck-Åkesson, Eva & Granlund, Mats. 2004, Delaktighet – ett centralt begrepp i WHO:s klassifikationer av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF). I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, red. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 29-46

Bromark, Gunilla. 2009, Vad är autism? I: *Faktablad 6-2 december 2009*. Uppsala: Riksförbundet Attention.

Cohen, Shirley. 2000, *Fokus på autism: vad vi vet, vad vi inte vet och vad vi kan göra för att hjälpa barn med autism*. Stockholm: Cura, 224s.

Eriksson, Anette. 2009, Barns delaktighet i förskolan. I: Sandberg, Anette, red. *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur, s. 203-217

Eriksson, Lisbeth & Markström, Ann-Marie. 2000, *Den svårfångade Socialpedagogiken*. Lund: Studentlitteratur, 236s.

Finlands grundlag 1999/731 § 6. Tillgänglig:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731> Hämtad: 24.8.2012

Finlands UNICEF-förening. FN:s konvention om barnets rättigheter. Tillgänglig:

<http://www.unicef.fi/helabarnkonventionen> Hämtad: 15.11.2012

Forsberg, Christina & Wengström Yvonne. 2008, *Att göra systematiska litteraturstudier*. Stockholm: Natur och Kultur, 208s.

Friberg, Febe (red.). 2006, *Dags för uppsats – Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur, 154s.

Gerland, Gunilla. 2011, *Autism: relationer och sexualitet*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur, 184s.

Gillberg, Christopher. 1999, *Autism och autismliknande tillstånd hos barn, ungdomar och vuxna*. Stockholm: Natur och Kultur, 216s.

Gustavsson, Anders. 2004. Inledning. I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, red. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 15-28

Höst, Martin; Regnell, Björn & Runeson, Per. 2006. *Att genomföra examensarbete*. Lund: Studentlitteratur, 153s.

Jacobsen, Dag Ivar. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring - Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur, 327s.

Janson, Ulf. 2005, *Vad är delaktighet? En diskussion av olika innebörder*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen. Tillgänglig:

<http://www.viauc.dk/videreuddannelse/VIAKonferencer/Documents/Afholdte%20informationsm%C3%B8der/2007/Informationsm%C3%B8de%20for%20konsulenter%2030-31.10.07/Opl%C3%A6g%20Ulf%20Janson1.pdf> Hämtad:25.12.2011

Kerola, Kyllikki; Kujanpää, Sari & Timonen, Tero. 2009, *Autismin kirjo ja kuntoutus*. Juva: PS-kustannus. 445s.

Madsen, Bent. 2001, *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur, 224s.

Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik, integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur, 301s.

Markström, Ann-Marie & Münger, Ann-Charlotte. 2004, Socialpedagogiska institutioner för barn i tid och rum. I: Eriksson, Lisbeth; Hermansson, Hans-Erik & Münger, Ann-Charlotte. *Socialpedagogik och samhällsförståelse: teori och praktik i socialpedagogisk*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, s. 107-134

Molin, Martin. 2004, Delaktighet inom handikappområdet – en begreppsanalys. I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, red. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 61-80

Nordström, Irene. 2004, Delaktighet på jämlika och ojämlika villkor – om lindrigt utvecklingsstörda skolbarns relationer och samspel med kamrater. I: Mallander, Ove & Tideman, Magnus, red. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur, s. 201-213

Pramling Samuelsson, Ingrid. 2006, *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningsätt i förskolans läroplan*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur, 152s.

Ranne, Kaarina; Sankari, Anne; Rouhiainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula [toim.]. 2005, *Sosiaalipedagoginen ammatillisuus – Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi*. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 119s.

Stakes. 2005, Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården.
Grunderna för planen för småbarnsfostran, 2 uppl., Helsingfors: Stakes,
Handböcker 61, 49s.

Trillingsgaard, Anege; Dalby, Morgens A. & Ostergaard, John R. 2011, *Barn som är annorlunda – Hjärnans betydelse för barnets utveckling*. Lund: Studentlitteratur, 263s.

United Nations. 2006, Convention on the rights of persons with disabilities. Tillgänglig:
<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> Hämtad: 11.11.2012

Widerberg, Karin. 2002, *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur, 232s.

Wing, Lorna. 2012, *Autismspektrum. Handbok för föräldrar och professionella*. Lund: Studentlitteratur. 254s.

BILAGOR

Bilaga 1/1 Inkluderade artiklar i litteraturstudien

Databas	Sökord	Träffar	Antal använda artiklar
Eric (free version)	Autism and children & Supporting & Pre-school	4	1
Academic Search Elite (EBSCO)	Autism and children & supporting & Pre-school	2	2
Academic Search Elite (EBSCO)	Autism and children AB & supporting AB & Intervention AB	14	2
Sage Journals Online	Autism & supporting & Intervention	10	2
Google Scholar	Children with autism & Intervention & Communication & Social interaction	3:dje träff,	1
Google Scholar	Insatser & barn med autism & förskola	1:a träff	2

Bilaga 2/1(3) Presentation av valda artiklar i studien

Nr/Författare	År	Titel	Syfte	Metod	Resultat
1. Belinda Medhurst & Daisy Clay	2008	The Thomas Outreach Project (TOP): an early years intervention for children with an autistic spectrum disorder (ASD)	Kartlägga huru- dant stöd och vilka insatser som har varit framgångsrika för barn med autism.	20 barn deltog i undersökningen som varade i en 2års period.	Effektiva åtgärder och insatser visade sig vara visuella metoder, struktur i både lek och arbete samt anpass- ningar i miljön.
2. Efrosini Kalyva & Elias Avramidis	2005	Improving Communication Between Children with Autism and Their Peers Through the 'Circle of Friends': A Small-scale Intervention Study	Undersöka om effekten av ett stödnätverk kan förbättra kom- munikativa och sociala färdighe- ter hos förskole- barn med au- tism.	Fem barn med autism observera- des en gång i veckan (30min) i daghemsmiljö under en 3 mån. tid. 3 barn deltog i undersökningen och 2 i kontroll- gruppen.	Barnen som ingick i interventionsgruppen hade betydligt färre misslyckanden och högre grad av fram- gång i uppföljningen än de barn som var i kontrollgruppen.
3. Juliann J. Woods & Amy M. Wetherby	2003	Early Identification of and Intervention for Infants and Toddlers Who Are at Risk for Autism Spectrum Disorder	Granska tidigare forskning och identifiera huru- dana insatser som kan använ- das hos kan barn som har autistis- ka drag.	Litteraturstudie	För att stöda barn med autistiska drag bör det finnas föräldramed- verkan, stöd och insat- ser för att stärka olika färdigheter. Viktigt är även att insatserna implementeras i bar- nets naturliga miljö.

Bilaga 2/2(3) Presentation av valda artiklar i studien

4. Debra Leach & Mary Lou Duffy	2009	Supporting Students With Autism Spectrum Disorders in Inclusive Set- tings	Redogöra för olika insatser i vardagen som främjar inklude- ringen av elever med autism i skolan.	Litteraturstudie	I resultatet framgår tre typer av insatser; förebyggande, stöd- jande och korrigeran- de som professionella kan använda för att främja möjligheterna till inklusion.
5. Christina Carnahan, Helene Harte, Karin Schu- macher, Kara Hume & Christy Bor- ders	2010	Structured Work Sys- tems: Sup- porting Meaningful Engagement in Preschool Settings for Children With Autism Spectrum Disorders	Granska 'struc- tured work sy- stem' (strukture- rat arbetssätt) som en metod kan stöda barnet med autism i vardagen på daghemmet.	Litteraturstudie	'Structured work sy- stem' är en användbar metod som passar för barn med autism. Denna metod engage- rar barnet och stärker barnets delaktighet i uppgifter som utförs.
6. Scott R. McConnell	2002	Interventions to Facilitate Social Inter- action for Young Chil- dren with Autism: Re- view of Available Research and Recommen- dations for Educational Intervention and Future Research	Kartlägga vilka olika strategier som kan använ- das för att stärka sociala interak- tionen hos barn med autism.	Forskningsöver- sikt	Resultatet delas in i kategorier: miljömäs- siga variationer, trä- ning av sociala och andra färdigheter för att öka sociala förmå- gan, jämnåriga som tränare, mångsidiga insatser för ökad ef- fektivitet. Resultatet visar att ovannämna faktorer kan öka ut- vecklingen av sociala förmågor, dock är det viktigt att förhålla sig kritiskt.

Bilaga 2/3(3) Presentation av valda artiklar i studien

7. Eric Zander	2008	Kommunikation I: Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleåldern	Göra en sammanställning och granska aktuell forskning och erfarenhetsbaserade resultat som har fokus på autism och kommunikativa insatser.	Kunskapsöversikt	Det finns flera olika strategier man kan använda sig av för att stärka kommunikationen hos barn med autism. Det är av betydelse att analysera och göra upp en plan över vilka faktorer som kan förbättra barnets kommunikation.
8. Granat, Tina	2008	Föräldramedverkan I: Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleåldern	Granska kunskapsunderlaget som fokuserar på barnets föräldrar och deras roll när det gäller att stöda barnet med autism.	Kunskapsöversikt	För att kunna stöda barnet med autism på ett ändamålsenligt och effektivt sätt är det viktigt att personal på daghem samarbetar med föräldrar.

Bilaga 3/1(2) Exempel på hur analysen gått till

Rubrik	Innehåll	Kod	Kategori
1. The Thomas Outreach Project (TOP): an early years intervention for children with an autistic spectrum disorder (ASD)	Undersöker vilka olika insatser som varit framgångsrika med barn med autism.	Utformande av miljö Barnets föräldrar	Miljön på daghemmet Samarbete med föräldrar
2.Improving Communication Between Children with Autism and Their Peers Through the 'Circle of Friends': A Small-scale Intervention Study	Undersöker om kommunikationen och sociala färdigheter förbättras med hjälp av ett stödnätverk av jämnåriga 'circle of friends'.	Social interaktion	Barnspecifika insatser
3. Early Identification of and Intervention for Infants and Toddlers Who Are at Risk for Autism Spectrum Disorder	Tar upp olika insatser som kan stöda barn som har autistiska drag.	Utformande av miljö Barnets föräldrar Social interaktion & Kommunikation	Miljön på daghemmet Samarbete med föräldrar Barnets kompetens
4. Supporting Students With Autism Spectrum Disorders in Inclusive Settings	Tar upp hur de professionella kan stöda elever med autism för att öka möjligheterna till inklusion.	Utformande av miljö Barnets föräldrar Social interaktion & Kommunikation	Miljön på daghemmet Samarbete med föräldrar Barnspecifika insatser
5. Structured Work Systems: Supporting Meaningful Engagement in Pre-school Settings for Children With Autism Spectrum Disorders	Tar upp strukturerat arbetssätt som en metod för att stöda barnet med autism på daghemmet.	Utformande av miljö	Miljön på daghemmet

Bilaga 3/2(2) Exempel på hur analysen gått till

<p>6. Interventions to Facilitate Social Interaction for Young Children with Autism: Review of Available Research and Recommendations for Educational Intervention and Future Research</p>	<p>Behandlar olika strategier som kan användas för att stärka sociala interaktionen hos barn med autism.</p>	<p>Utformande av miljö Barnets föräldrar Social interaktion</p>	<p>Miljön på daghemmet Samarbete med föräldrar Barnspecifika insatser</p>
<p>7. Kommunikation I: Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleåldern</p>	<p>Undersöker hur man kan förbättra och underlätta kommunikationen hos barn med autism.</p>	<p>Barnets föräldrar Social interaktion & Kommunikation</p>	<p>Samarbete med föräldrar Barnspecifika insatser</p>
<p>8. Föräldramedverkan I: Mångsidiga intensiva insatser för barn med autism i förskoleåldern</p>	<p>Behandlar föräldrarnas roll när det gäller att stöda barn med autism.</p>	<p>Barnets föräldrar</p>	<p>Samarbete med föräldrar</p>